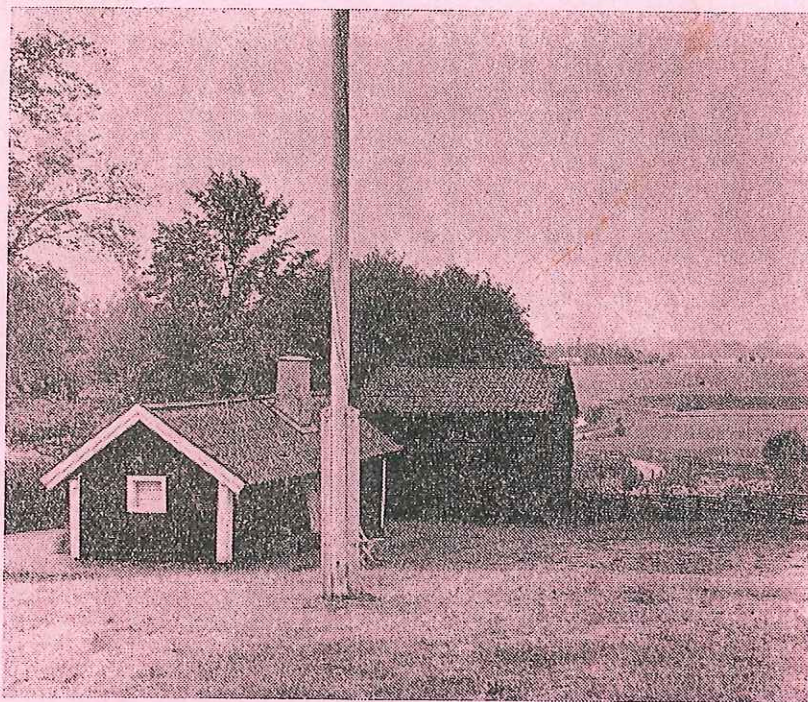

Skriftserie utgiven genom Ekeby Hembygds- och Fornminnesförening

Ur Ekeby sockens hävder

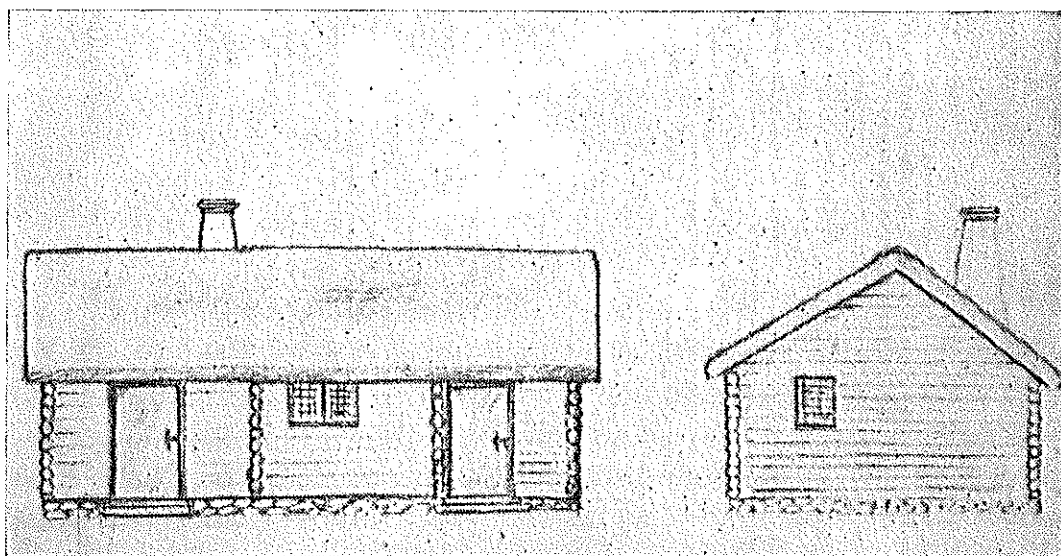
ETT KLOCKAREVAL
CARL PETER ENGSTRÖM
SKOLAN EFTER 1842 OCH TILL
ÅRHUNDRADETS SLUT

UTGIVEN GENOM
EKEBY HEMBYGDS- OCH
FORNMINNESFÖRENING

ETT KLOCKAREVAL

Klockaren var från äldsta tider prästens biträde. Han skulle framför allt ha hand om klockringningen och kyrkans yttre vård, leda församlingssången och även rent personligt på olika sätt betjäna prästen. När så småningom orgelverk tillkommo, blev han vanligen även kyrkomusiker. Namn och data för Ekeby klockare i ursprunglig mening känna vi ej mycket till. Men sedan klockaren efter orgels anskaffande (1681) även blivit organist, finns fullständig förteckning. Den förste organisten i Ekeby hette Sunnerberg och tillsattes av generallöjtnant Gabriel Ribbing. Sunnerberg "fick till byggningsplan sig anvist Trekanten", säkerligen den plats, där nuvarande Klockaregården står. Efter honom kom en organist, som hette Frösberg. Denne i sin tur efterträdades 1784 av Jonas Svartling, om vilken mera detaljerade uppgifter stå till buds. Jonas Svartling var född i Boxholm 1761, där fadern var stångjärnssmed som helt liten flyttade han med sina föräldrar till Hällestad. Där blev han vid 12 års ålder faderlös och försatt i en torftig och fattig belägenhet. Han sökte tidigt försörja sig som barnalärare. Så blev han antagen som betjänt av brukspatron C. D. Burén på Grytgöl, vilken han sedermera medföljde till Boxholms säteri. Den musikaliske Burén upptäckte snart sin betjants naturliga fallenhet för sång och musik, bekostade hans utbildning i Linköping och tillsatte honom, sedan han med goda betyg återkommit, som organist och klockare i Ekeby. I 48 år skötte sedan Jonas Svartling sin syssla med utmärkt skicklighet. Han beskrives som ett exempel av ordning och flit, aktningsvärd och gudfruktig. Han avled 1832 i en ålder av 71 år.

Nu gällde det alltså att få en värdig efterträdare. Om detta klockareval skall nu utförligt berättas. Märkas bör, att ett klockareval i Ekeby i gamla tider var något sällsynt. Församlingens Patronus (ägaren till Boxholms säteri) hade ju rätten att själv kalla och tillsätta klockare-organist, och han brukade också, som vi redan sett, så göra. Men när frågan blev aktuell 1833, lät den

Ekeby Klockaregård, rivet 1785.

gamle, 89-årige Carl Daniel Burén meddela, att han denna gång ville förkunna sockenborna "ett frivilligt val till tjänstens besättande".

En annons insattes i Post- och Inrikestidningen, och 3 sökande anmälde sig och uppsattes på förslag. Ansökningshandlingarna erbjuda åtskilligt av intresse.

Den förste på förslaget var klockaren i Åsbo, Nils Johan Andersson. Han anmäler sig "Aller Ödmjukast" och skriver som ingress: "Min gärning nådigt skåda, Hjälp du det bästa råda, Låt upphov, fortgång, ända, Allt till din ära lända". Enligt bevis från konsistorienotarien Cadéen kunde han med färdighet läsa såväl handskriven som tryckt svensk och latinsk stil, väl läsa utantill och förstå Luthers katekes med Swebilii förklaring, obehindrat räkna de 4 räknesätten samt stava och skriva. Sin musikaliska färdighet hade han inhämtat hos musikdirektören Z. Köhler i Linköping, vilken givit följande utlåtande: "...har hos mig blivit undervist i koralmusiken, däruti gjort de framsteg, att han med säkerhet kan spela psalmer, preludier, stycken tjänliga till både in- och utgång, förstår att stämma orgelverk. Han har manlig röst efter sina år (han var då 18 år) och kan sjunga alla psalmer, även Svenska mässan. Blåser trumpet och spelar violin till dans... Således är Andersson enligt Författningen behörig sökande till klockare- och organistbeställning på landet av andra

klassen och rekommenderas vördsamlingen till det bästa". Något sämre låg det till med färdigheten i åderlåtning och vaccination, vilket också hörde till en dåtida klockarens åligganden. Lasarettsläkaren Berger lämnade honom som "klockarekandidat" detta intyg: "Herr Nils Johan Andersson har jag uti det som hör till åderlåtning och vaccinationen vederbörligen examinerat och befunnit honom, vad det förra angår, äga tämmelig kännedom. Vaccinationen har han väl ännu icke utövat men kan, med den teoretiska kännedom han därom äger, genom flitig övning bliva en skicklig vaccinator". Slutligen företedde han även ett intyg från kyrkoherde Borre i Åsbo, där han får ett hedrande omdöme och "i anseende till sedlighet, ordentlighet och pålitlighet till det bästa rekommenderas".

Sökande nummer 2 var den unge Lars Alexius Nydahl, född 1813 och vice orgelnist i Vadstena. Nydahl hade någon tid bevistat Stockholms allmänna barnskola för att lära "växelmetoden" och bifogar ett intyg, att han där förvärvat nödig praktisk kännedom. Detta intyg är undertecknat av ingen mindre än J. O. Wallin, som var skolans inspektör. I likhet med N. J. Andersson företer han vidare intyg från konsistorienotarien och från läkare. Pastor i Roxlösa ger honom en utmärkt rekommendation och tillägger dessutom, att han är ledig till äktenskap. Men vad som särskilt utmärker Nydahls ansökan, är handlingarna om hans musikaliska utbildning. Organisten J. Lindberg i Åby, som synes ha varit en av hans första lärare i musik, skriver att organisteleven Nydahl visar utmärkt fallenhet för musik "och kan framdeles bliva en av våra skickligare organister". Regementsmusikdirektören och orgelnisten C. H. Örtengren intygar: "L. A. Nydahl har blivit övad i koralmusik och visat de framsteg, att han efter Heffners metod kan spela alla psalmer väl; ävensom preludier, orgelstycken samt fugor, tjänliga till in- och utgång, så mindre som svårare, spelar han med säkerhet. Han kan sjunga psalmer med försvarlig röst och gott gehör, ävensom Svenska mässan med ackompanjemang i alla toner. Han har teoretisk kännedom uti generalbasen, kan stämma och vårda ett större orgelverk. Han blåser något klarinett och trumpet efter noter, spelar violin i god takt och rent till dans, så att han även kan svara för en understämma i figuralmusik. Med dessa egenskaper förenar han ett musikaliskt anlag och ett beskedligt uppförande, varför Nydahl rekommenderas vördsamligen hos alla dem han

sin befordran söker". Men till detta kommer, att Nydahl även utbildat sig vid Musikaliska akademien och därifrån kunde bifoga följande intyg: "Kungl. Svenska Musikaliska Akademiens elev, Lars Alexius Nydahl från Östergötland, som efter presterad examen uti orgelspelning och kyrkosång begärt att Akademiens intygande däröver erhålla, har vid de i sådant avseende avlagda

Musikdirektören L. A. Nydahl, klockare i Ekeby 1842—1900.

prov befunnits äga försvarlig kännedom av harmoniens elementariska grunder, kunna efter den för Nya Kyrkosången antagna koralbok både å pedal och manual med stadgad färdighet spela psalmerna samt förstå att skickligen preludiera, ävensom exequera utförligare vid gudstjänstens slut användbara musikstycken uti såväl bunden som friare stil, vara väl kunnig i vad till

orgelverkets behöriga vårdande och hållande i stämning hörer samt med en i tonen ren och väl ljudande fastän ej stark röst förenar nödig säkerhet i koralens och mässans sjungning efter noter; och har han fördenskull av Kungl. Akademien ansetts kunna med tillförlitlighet både organist- och kyrkosångaretjänsten bestrida, ägande han därjämte särskilt enligt företett skriftligt betyg från ledamoten av Kungl. Maj:ts Capell, Kungl. kammarmusikus A. Randel, försvarlig skicklighet att på violin exquerra dansmusik med den jämnhet och takt som därtill erfordras". Nydahl ägde alltså ovanligt höga meriter i musikaliskt avseende.

Den tredje sökanden var Carl Johan Svartling, född i Ekeby 1797 och son till gamle klockaren Jonas Svartling. C. J. Svartling var student och hade en tid legat vid Uppsala universitet. Han var alltså en lärd man med examensbetyg i bl. a. grekiska och latin. Han hade också genomgått Ljungstedtska växelundervisningsskolan i Linköping. När hans gamle far blev krasslig och ej längre kunde sköta sin klockaresyssla, avbröt sonen sina studier, kom till hemförsamlingen och var i åtskilliga år vikarierande klockare och organist. Hans musikaliska utbildning och färdighet stod emellertid ej i bredd med hans övriga förtjänster. Ett intyg från 1827 av musikdirektör Dahlman i Linköping säger: "Studenten C. J. Svartling från Ekeby socken har uti kyrkosången och koralmusiken av mig blivit förhörd, varvid jag får nämna, att han för närvarande hjälpligen kan spela psalmerna i nya koralboken samt någorlunda sjunga de mest brukliga psalmer och Svenska mässan, ävensom försvarligen stämma orgelverk". Åderlåtnings- och vaccinationskonsten hade han gott betyg i.

Dessa tre fingo nu avlägga sina prov, och den 10 nov. 1833 skedde valet "efter oförmedlat hemmanstal". Valdeltagandet var synnerligen livligt, då nu för en gångs skull socknemännen själva skulle få utse sin nye klockare. Hur utföll då valet? Ekebyborna visade sig vara verkliga lokalpatrioter, ty alla röster utan undantag tillföll C. J. Svartling. Denna utgång av 1833 års klockareval var väl kanske ej så underlig, då ju den valde i flera år till belåtenhet vikarierat och därjämte var den "gamle" Svartlings son.

Som ordinarie skötte Carl Johan Svartling tjänsten med all omsorg och beskrives som en redlig och välvillig man. Men hans

Nuvarande Klockaregården, uppförd 1844.

tid blev kort. Ifrån påsktiden 1841 var han av sjukdom urstånd-satt att tjänstgöra och hade som vikarie en C. Axel Forsman. Och 1842 blev C. J. Svartlings dödsår.

Hans efterträdare blev medsökanden vid 1833 års val, L. A. Nydahl, vilken 1842 kallades och tillsattes av patronus Didrik Pontus af Burén. Denne Nydahl, som 87-årig avled år 1900, blev en verklig Ekeby trotjänare. Men det är en annan historia.

Nils Johansson.

C. P. Engström

1851—1943.
CARL PETER ENGSTRÖM
En biografi

Gotlänningen, som blev rotfast i Ekeby och som under ett långt och gagnande livsverk skrivit sitt namn — och ett gott namn — i dess skol- och sockenhistoria, förtjänar en liten levnadsteckning i vår skriftserie. Genom välvilligt bistånd av bergsingenjör Sven Petersson i Fjättmunna, som stod C. P. Engström nära och som ställt till förfogande åtskilliga personliga data och uppgifter,

samt genom studium av samtida protokoll och handlingar jämte intervjuer med åtskilliga gamla elever, har det blivit möjligt att teckna en bild av mannen och verket.

Carl Peter föddes som nummer två bland åtta syskon den 5 juli 1851 i den lilla gotlandssocknen Akebäck, belägen ej långt från Visby. Hans far, Johan Engström, var väl egentligen skräddare men nämnes också skolmästare och kantor. Han beskrives som en skojsfrisk och trevlig man men samtidigt strängt religiös. Så t. ex. rörde han som äldre aldrig en fiol, ty "den hade han syndat så mycket med i sin ungdom" genom att spela på dans-tillställningar. Modern, Anna Engström, härstammade från en gård, som hette Glammunds och måste ha varit något av en skönhet, eftersom hon allmänt gick under namnet "Vackra Anna i Glammunds".

Av de åtta syskonen blevo tre kantorer och lärare. Lusten till en gärning i skola och kyrka tycks alltså ha liksom legat i blodet hos familjen. Vad Carl Peter beträffar, finna vi honom vid 18 års ålder inskriven i Linköpings folkskollärareseminarium. Inskrivningen skedde närmare bestämt den 28 augusti 1869. Resan på den tiden var ej gjord i en handvändning. Genomgående järnvägsförbindelse fanns då ännu ej, och vår unge vän färdades på ångbåt via Stockholm till staden vid Stångån. Ytterligare två gotlänningar bevistade samtidigt seminariet där, och alla tre bodde på samma ställe, Badhusgatan 8. Ynglingen Engström behövde väl därför ej känna sig så ensam i den främmande staden, fjärran från föräldrahemmet. Utbildningstiden var sex terminer, och av allt att döma var den unge gotlänningen en god och pålitlig elev, som med heder skilde sig från sina uppgifter. Avgångsbetyget av den 4 juni 1872, underskrivet av rektor Ch. L. Anjou och biskop E. G. Bring, låg nog över medelmåttan. I ett ämne hade han högsta möjliga betyg, nämligen i "gymnastik och vapenövning". Den kroppsliga plin och spänsten följde honom också genom åren. Enligt en uppgift var annars kristendomsämnet hans favoritämne, om uttrycket tillåtes, på seminariet, och han lär ha varit mycket skicklig att undervisa i detta ämne.

I samband med den kroppsliga spänsten må här i förbigående nämnas, att Engström som ung var mycket styv i de speciella gotlandsspelen varpa och perk. Då en av hans döttrar en gång i sin barndom besökte sin faders hemtrakter på Gotland, yttrade en gumma till flickan: "Jaså, du är Calles dotter. Är du lika styv

som han att kasta varpa?" Det var nu inte dottern, som aldrig förut hållit i en sådan rund, platt sten det här gällde. Att man levde gott på Gotland den tiden, åtminstone när det var kalas, kan skildringen av matbordet vid samma tillfälle visa. Det bjöds först på smörgåsbord, sedan saftsoppa med saffransbröd, därefter kabeljo med sås och potatis och slutligen som efterrätt tjocka pannkakor med lingon. Detta var speciell gotländsk kalasmat på den tiden. Efter måltidens slut skyndade så alla ut och kastade varpa på ladugårdsplanen! Det var förvisso också speciellt gotländskt.

Men efter denna utveckling — en eftergift åt det gotländska ursprunget — måste vi nu återvända till den nyvordne läraren. Han hade nu fyllt 21 år, hade sitt avgångsbetyg på fickan och var redo att börja sin gärning. Han fick resa långt till sin allra första tjänst, som blev ett vikariat i N. Råda församling i Värmland. Detta räckte dock ej längre än från hösten 1872 och till februari 1873. Här i Ekeby hade man vid den tiden beslutat anställa en examinerad lärare vid den ambulatoriska skolan i socknens södra del, den s. k. skogsbygden. En av de två sökandena till denna tjänst var Engström. Han valdes också med stor röstövertikt på kyrkostämman i december 1872 och tillträdde i mars 1873. Till Kulla, där han hade sitt egentliga tillhåll, kom han då pr hästskjuts närmast från Linköping. Så hade nu C. P. Engström blivit Ekeby-bo, och det skulle han komma att förbliva oavbrutet under hela sin livsgärning.

I tre år undervisade han i den ambulatoriska skolan. Hans villkor och förhållanden under denna tid torde framgå av den allmänna skolskildringen i detta häfte. Hans lön första året var 544 riksdaler, och skolan hölls växelvis på 3 à 4 olika ställen allteftersom lämplig lokal kunde ordnas.

När så läraren vid kyrkskolan, C. M. Ståhl, 1875 avflyttat till Åsbo, begärde Engström att bli förflyttad till kyrkskolan. Ingen må förtycka att han längtade efter en "fast" skola efter de kringirrande åren. Hans begäran beviljades enhälligt, och i mars 1876 började han sin tjänst vid den skola, som han sedan ej skulle lämna förrän vid pensionsåldern.

Det sockenhus med tillhörande skollokaler, som han nu drog in i, hade nybyggts 1857. Det var ett rödfärgat tvåvåningshus. På nedre botten innehöll det förstuga, sockenstuga (åt öster) samt två rum och kök. Övre våningen inrymde en skolsal och ett

*Det år 1857 uppförda sockenhuset. Därintill sockenmagasinet.
Kortet togs 1877.*

boningsrum. Strax intill västra gaveln låg det stora sockenmagasinet, där massor av spannmål synes ha fått rum. Även om detta sockenhus kunde te sig rätt ståtligt för sin tid, var det tydligen inget gediget byggnadsverk. Redan vid denna tid talades det om behövliga reparationer, och 1897 blev det rivet tillika med magasinet och fick lämna plats för den nya skolan.

Låt oss nu litet närmare granska själva skoltypen och den dåtida undervisningen. Hur kunde C. P. Engström ensam klara hela folkskolan vid kyrkan, vilka ämnen stodo på schemat och hur mycket fingo barnen lära sig i de olika disciplinerna? Ur det mycket omfångsrika reglementet av år 1868, rymmande 12 stora protokollssidor, noggrant präntade av prosten A. A. Aurelius, inhämta vi bl. a. följande:

Folkskolan var indelad i två klasser alltefter lärjungarnas olika framsteg, och dessa klasser undervisades på olika dagar. För läraren blev det alltså vardagsläsning och för eleverna var-

annandagsläsning. Lärotiden för vardera klassen "beräknades" till tre år. Den årliga lästiden var åtta månader, nämligen mars—oktober med 14 dagars ledighet under potatisskörden. Undervisningen pågick 5 dagar i veckan med lördagen fri. Undervisningstiden pr dag var 6 timmar, klockan 8—12 och 1—3 "med några minuters avbrott mellan lärotimmarna". Under ferietiden hade läraren att en gång i månaden hålla repetitionsförhör med skolbarnen. Dessutom skulle han på söndagseftermiddagarna under de 4 feriemånaderna meddela undervisning åt de barn, som utgått från skolan. Detta kallades "repetitions- och fortsättningskola". F. ö. ålåg det läraren en mängd tillsynsplikter av olika slag. Han skulle föra journal och examenskatalog, tillse att snygghet och frisk luft var rådande i lärosalen, att barnen turvis städade skolsalen och hämtade friskt vatten, föra förteckning över inventarierna m. m. Bland läsnämnena ställdes kristendomen främst; där gällde det att kunna Biblisk historia enligt Beckman, katekesen, delar av bibeln och valda psalmer i psalmboken. Lärokursen i modersmålet beskrives så: "Innanläsning med särskilt avseende på välläsning, uppfattning av och redogörelse för innehållet, vartill anknytas muntliga och skriftliga språkövningar, avseende såväl rättstavning som förmåga att enkelt uttrycka sina tankar". Ifråga om räkning gick man tydligen ganska långt; i klass 2 lärdes decimalbråk, vanliga bråk och enkel regula de tri. I geografi upptog kursen en allmän översikt av världsdelarna och världshaven, det viktigaste av Sverige—Norges geografi samt en kort översikt av de övriga europeiska länderna. I historia lästes "Sveriges historia i kort översikt", sedan läraren i klass 1 lämnat muntliga berättelser om personer och tilldragelser i fäderneslandets historia. I naturlära förefaller kursen något svävande och obestämd: "Allmänna begrepp om globlära och de alldagligaste naturföreteelserna; om människan, djuren, växterna och stenarna". Det fanns också ett ämne, som hette geometri och linearteckning, vilket avsåg uppritande, mätning och beräkning av linjer och figurer. I sång övades tonträffning, koraler och skolsånger. Ifråga om gymnastik skulle förutom fristående rörelser och marschövningar även geväsexercis förekomma. Schemat upptog slutligen även trädgårdsskötsel. Det hela verkar rätt imponerande, men i verkligheten blev det nog en hel del reducering och förenkling av de olika kurserna, något som reglementet också uttryckligen räknade med.

Vad hade en dåtida lärare som lön för sin möda? Avlöningen justerades då och då uppåt, men från 1884 och åtskilliga år framåt hade Engström utom bostadsförmånen årligen 870 kr. Den egentliga lönen var 700 kr. Härtill kom sedan 25 kr. för fortsättningsskola, 85 kr. som kofoderersättning och 60 kr. som veder-sättning. Kontantlönen höjdes till 800 kr. år 1898 och till 1.000 kr. år 1901. Då hade också slöjdarvode å 125 kr. tillkommit.

Så gick skolarbetet sin jämna gång utan konflikter eller störande inslag av något slag. I sådana sammanhang figurerar f. ö. aldrig Engströms namn. Att han på ett föredömligt sätt skötte sitt kall, framgår tydligt av en rekommendationsskrivelse, som prosten Julin av någon anledning utfärdade 1884. Kanske var Engström något trött på Julins diktatur och hade för avsikt att söka sig en mera självständig tjänst. Alltnog, i intyget lämnas honom "det vitsord, att han städse ådagalaft ett gott och sedligt uppförande samt med sällspord skicklighet i förening med nit och trohet skött sina plikter i skolan, till följd varav han varder till det bästa rekommenderad". Ett vackert betyg av den stränge och fordrande Julin!

Ett annat bevis för uppskattning och värdesättning av denne Ekeby-lärares gärning gavs, när han, sannolikt i slutet av 1890-talet, tilldelades Letterstedtska stipendiet. Denna utmärkelse utdelas genom domkapitlet till "förtjänta skollärare".

Från mitten av 1880-talet, då vår man som 35-åring stod i sin fulla kraft och tydligen med tillförsikt blickade mot framtiden, är åtskilligt att anteckna. Vårterminen 1883 fingo Ekeby-barnen nöja sig med en Linköpings-seminarist som vikarie, medan deras lärare bedrev musikaliska studier i Linköping i akt och mening att nå behörighet till organist- och kyrkosångarebefattning. Detta lyckades också. Examensbetygen, som undertecknats av examinator Fr. Thorselius och biskop Bring, visa godkänt i allt som berör den musikaliska delen och med beröm godkänt i sång. Med denna kompetens skulle C. P. Engström så småningom bli Ekeby klockare, organist och kantor, varom mera skall berättas längre fram.

I april 1884 kunde han till de övriga lägga ännu ett intyg om en viss, speciell färdighet, som ävenledes meriterade för klockarebeställning förr i tiden. Detta intyg utfärdades av provinsial-läkaren i Boxholm, C. Fr. Almgren och hade denna lydelse: "Att skolläraren Herr C. P. Engström, Ekeby socken, äger be-

hörig kunskap i verkställande av vaccination och åderlåtning, betygas". Vaccinationskonsten fick Engström genast stor användning för. Han torde ha vaccinerat de flesta Ekebybor i socknens norra del födda mellan 1884 och 1910. För detta ändamål brukade han ha mottagningar i kommunalrummet och assisterades då gärna av sin hustru som "sjuksyster".

Den 5 maj 1885 ingick han äktenskap med Augusta Vilhelmina Ekman, född den 9 nov. 1862 i Svanshals och dotter till kantor A. W. Ekman och hans hustru f. Ölander. Makarna Engström fingo i sitt äktenskap två döttrar, Lisa och Karin, födda 1886 resp. 1890.

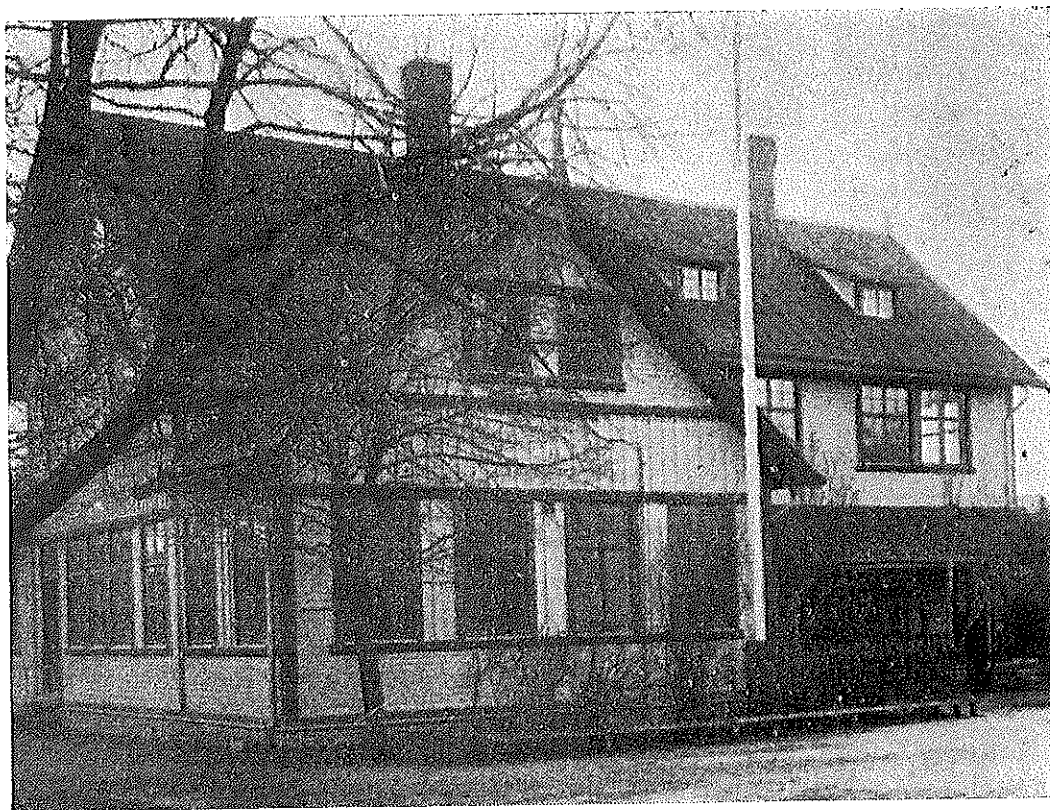
Ännu en utbildningskurs skulle den vitale och verksamme mannen komma att genomgå. På skolrådets förslag infördes fr. o. m. 1892 undervisning i slöjd för gossar vid kyrkskolan, och till lärare antogs Engström "med antydan att han under nästkommande år söker göra sig därtill fullt kompetent medels genomgående av en kurs vid Nääs slöjdseminarium". Under senhösten 1892 finna vi honom sålunda vid Nääs, där han deltog i en 6 veckors kurs och erhöll ett vackert utstyrt diplom. Denna Ekeby första slöjdskola, som då ännu ej hade någon motsvarighet vid Boxholms skola, omfattade 4 1/2 timmar i veckan, till största delen förlagda till lördagarna och eljest efter den vanliga skolans slut. Endast elever i 3 och 4 klass fingo deltaga i undervisningen. Slöjdlärararvodet var 125 kr. årligen.

Denna slöjdskola kom att påskynda tillkomsten av det nya skolhuset. Engström var nämligen ej nöjd med den lilla i ett uthus vid Ekeby Boställe förhyrda slöjdsalen utan hemställde 1894 hos kyrkostämman att en särskild slöjdlokal måtte uppföras. Alternativt föreslog han, att en ny lärosal för folkskolan anordnades i stället för den dåvarande, som blivit både trång och mindre ändamålsenlig. Slöjden kunde i så fall försiggå i sockenhuset. Stämman anslöt sig till detta senare förslag, alltså en särskild lokal för själva folkskolan, och tillsatte en kommitté att närmare utforma det hela. Kommittéerade blev Julin, Engström, J. Larsson i Linnefors och byggmästare Engstrand i Boxholm. Nu inträffade det egenartade, att sagda kommitté helt frångick sitt uppdrag i fast förvisning om, att det förelagda alternativet måste vara olämpligt, ja, att båda alternativen borde förkastas. På nästföljande stämma hade sålunda de 4 gubbarna inga väntade förslag att framlägga utan i stället ett helt annat:

att bygga ett nytt hus, som inrymde allt under samma tak, läsesalar, slöjdrum, bostäder, sockenstuga m.m. Kyrkostämman bejakade detta och enhälligt beslöts ett nytt, "fullständigt" skolhus vid kyrkan. Detta skedde redan den 28 dec. 1894. "Dock", heter det till sist, "skulle verkställandet härav uppskjutas till dess man hunnit slutbetala skulden för kyrkans reparation, och de närvarande ytterst dåliga jordbruksförhållandena inträtt i ett förmånligare stadium". Den förutvarande kommittén, nu utökad med brukspatronen W. Wettergren, skulle dock till följande decemberstämma anskaffa ritning och kostnadsförslag.

Så blev Engströms rätt blygsamma begäran om en slöjdlokal den första stöten till detta stora bygge, som måhända annars fått vänta länge ännu. Ritningen uppgjordes av arkitekt A. Lindgren i Stockholm. Bland åtskilliga anbud antogs efter mycket om och men till byggnadsentreprenör den tidens mest välkände byggmästare i våra trakter, F. O. Larsson i Tranås, vars anbudssumma uppgick till 15.800 kr. För finansieringen upptogs i Postsparbanken ett 20-årigt amorteringslån på 17.000 kr. Engström var hela tiden med i byggnadskommittén. Hösten 1897 stod det nya, stora skolhuset färdigt, i stort sett med den yttre gestaltning det alltjämt har. Och där fanns nu också en ordentlig slöjdsall! Här må tilläggas, att redan 1894 hade "till följd av vördsam hemställan från enskild person" patron E. Pontin, ägare till Boarp men bosatt i Skedevi, lovat skänka 15 tolfter byggnadstimmer från Boarps skog till uppförande av en slöjdlokal, en gåva som nu kom s. a. s. hela skolhuset till godo. Det kanske ej är så svårt att gissa, vem den enskilde personen var? Säkerligen hade både Julin och sockenmännen i allmänhet tyckt, att hela slöjdhistorien var något rätt onödigt. Men så tyckte inte Engström, som tog saken i egna händer och envist drev den framåt.

Under nybyggnaden hade familjen Engström bott i rättarebostaden vid prästgården. Skolan hade under samma tid provisoriskt inrymts i Svartå, dåvarande fattighuset. Säkerligen var det med stor glädje och tillfredsställelse man sedan drog in i de nya lokalerna. År 1900 uppfördes en källare av kilad sten, men först 1906 tillkom skolans källa. Till denna senare anslogs ursprungligen 500 kr., men detta belopp mer än tredubblades innan det 56 fot djupa källhålet var tillfyllest. Månad efter månad fick den (i detta fall väl dessbättre) döve stensprängaren

Kyrkskolan av år 1897 i ursprunglig gestalt.

Appelkvist hålla på utan att nå vatten, medan fönsterrutorna dallrade och sprack i skolhuset och "kommunalgubbarna" vred händerna i fåfång väntan och finansieringsoro. När det hela till sist ändå var klappat och klart, slapp man att som förut bära allt vatten till skolan från prästgårdsbrunnen, och det bör ha varit värt rätt mycket.

Alla träd och buskar på skoltomten ha planterats av C. P. Engström.

Den 11 juni 1900 avled gamle klockaren, musikdirektören L. A. Nydahl i en ålder av 87 år. Ända sedan 1842 hade han innehaft klockarebefattningen i Ekeby men däremot ej någon som helst lärartjänst. Kyrkostämman hade dock redan 1885 bestämt, att organist-, klockare- och läraretjänsterna vid hans avgång skulle förenas. Nu var den tiden kommen, och då församlingen önskade få C. P. Engström till klockare, begärde kyrkostämman hos domkapitlet dels att få förena tjänsterna och dels att få förordna Engström. Detta beviljades och i protokoll den 24 okt.

1900 skriver Julin högtidligen: "...så beslöt stämman att förordna innehavaren av skollärartjänsten härstädes, Carl Peter Engström, till klockare och organist i församlingen med rätt att tillträda dessa tjänster den 1 nästkommande maj och att åtnjuta de löneförmåner, som i kyrkostämman den 27 okt. 1885 blivit beslutade, samt med skyldighet att fullgöra de åligganden, som gällande kyrkolag och Ordning för kyrkobetjante i Linköpings stift samt ovannämnda kyrkostämmoprotokoll föreskriva". Den 1885 bestämda organist- och klockarelönen utgjorde 475 kr., varav 75 kr. beräknades som värdet av avkastningen från trädgård och jord vid Klockaregården. Innehavaren av de förenade tjänsterna skulle nämligen ha sin bostad i skolhuset. I nyssnämnda summa ingick också 50 kr. som ersättning för morgon- och aftonklämtning i kyrkan under maj—september månader. Om klockaren ej ville åtaga sig klämningsbesväret, skulle de 50 kronorna frändragas hans lön. Enligt uppgift klämtade den nye klockaren ej mycket själv utan lejde bort den sysslan åt andra. En "Hedda Kutter" från ålderdomshemmet ombesörjde i många år denna i Ekeby säkert urgamla klämtning. Beträffande Klockaregårdens jord vidtogs f. ö. redan 1901 den ändringen, att Engström på egen begäran överlät dispositionsrätten därav till församlingen mot en årlig ersättning av 100 kr.

Nu var Engström i femtioårsåldern och hade väl lyckligen uppnått de mål han rimligtvis kunnat sätta. Här är kanske platsen att kortfattat söka ge en allmän karakteristik av honom som lärare, kyrkotjänare och människa. Till det yttre var han en rak och ståtlig man, lång och välbyggd. Till det inre var han också "rak", en de raka linjernas och redbarhetens man. Även om ytan kunde verka något kärv, fanns där bakom alltid ett gott och varmt hjärta. Plikt, rättrådighet och utpräglad rättskänsla torde kunna nämnas som hans signa. Hans typ var manlig, maskulin. Icke mycket tyckte han om "fruntimmer och kafferep". Men i det manliga sällskapslivet kunde han sprida trevnad genom sitt goda humör och sina många gotländska och östgötska historier. Gärna slog han sig ned vid brädspels- eller virabordet. Själv brukade han skämtsamt säga, att han lärt alla sina vänner i Ekeby att spela vira, och virtuos var han i detta spel. Om en människas allra innersta är det förmätet att ge omdömen, men beträffande hans andliga habitus må dock anföras, vad en honom mycket närstående skriver: "En sann kristen var

Kantor Engström med skolklass omkring 1905.

han, som aldrig ett ögonblick i sitt liv tvivlade på en barmhärtig Gud". De flesta av hans gamla elever anse, att han som lärare var ganska sträng. Något hjärtligare förhållande var väl i allmänhet, enligt tidens sed, ej rådande mellan lärare och lärjungar. "Men nog hade han kunskaperna", tillägger en sagesman. Disciplinen i skolan var för honom inget stort problem; han hade respekt med sig s. a. s. automatiskt. Och när han över sin pincenez blickade ner på en ev. bråkstake, var den blicken många gånger nog för ett ändrat uppförande. Men det hände också att kraftigare tag måste till, och i så fall skyddes ingalunda ordentlig aga med rotningen eller käppen. Hans skicklighet och anseende som lärare har ju tidigare omnämnts. Som kantor och organist var han särskilt känd för sin sång. Väl kunde han till belåtenhet hantera Ekeby rätt stora kyrkorgel, men sången var hans styrka. Det har sagts, att hans vackra, starka och välljudande stämma fyllde upp hela Ekeby kyrka. Och många äro förvisso de, som till glädje, tröst och uppbyggelse lyssnat och deltagit, vare sig det

nu gällt den allmänna gudstjänsten eller akter och förrättningar i sorgens eller glädjens tecken.

"Klockarfar skall allting beställa", hette det fordom med en vis rätt. Klart är att en sådan man som kantor Engström kom att utnyttjas också i olika kommunala och liknande sammanhang. Det var han som skulle sätta upp legala handlingar, bouppteckningar, arvskiften, auktionsprotokoll och annat dylikt för den tidens Ekebybor. Han var vidare under åren 1896—1916 uppbördsman av "prästerskapets löner av församlingen", ett säkerligen snärjigt arbete, som belönades med ett ringa arvode. Ungefärligen under samma långa tidrymd var han revisor av de kommunala och kyrkliga kassornas räkenskaper; av de två revisorerna byttes den ene då och då ut mot någon annan, men Engströms namn fanns stadigt och troget med under alla åren. Flera större och mera maktpåliggande förtroendeuppdrag blevo under årens lopp honom anfötrodda. Han var överförmyndare, kronombud i pensionsnämnden, ledamot i taxeringsnämnden och ombud för Göstrings härads och Skeninge stads sparbank. Om nu denna sida av hans gärning här beröres endast med lätt hand, beror detta på, att vårt huvudintresse kretsar kring honom såsom lärare och kantor. Annars är det ju alldeles tydligt, att han var en duglig och framstående kommunalman, som på ett klokt och redbart sätt skötte även dylika åligganden. Då han i en del fall hade för sin tid ganska radikala åsikter blev det många gånger vissa motsättningar mellan honom och den konservative Julin.

Låt oss nu betrakta några enkla vardagsbilder med anknytning till skolans värld under Engströmska tiden. En kväll i början av maj 1898 var säkert många Ekebybor samlade i den nya skolan. Där skedde då med skolstyrelsens godkännande en mera ovanlig uppvisning. En fröken Anna Nilsson från Västervik, som var född utan händer, förevisade sin färdighet att med ena foten "förrätta tapisserisöm och pärlarbeten. Inträdesbiljetter kostade 20 öre för äldre och 10 öre för barn.

De stora historiska händelserna avspeglar sig stundom i smått i sockenprotokollen. I slutet av unionsupplösningens år, 1905, bestämde skolrådet som följer: "Beslöts att unionsmärket skall ur skolornas flaggor borttagas och ersättas med ett blått fält, och att denna förändring bör genom vederbörande lärares försorg på skolklassens bekostnad ske så snart, att den nya flaggan

kan hissas vid våra skolhus den 6 nästa november; och bör detta äga rum i närvaro av skolbarnen och under avsjungande av Vår Gud är oss en väldig borg”.

Överhuvud taget flaggades det mycket mera vid skolorna förr än nu. Den patriotiske Julin ville genom flaggning högtidligt hålla åtskilliga minnesdagar, som numera fallit i glömska. År 1910 bestämdes följande årliga flaggdagar vid skolorna: 1 jan. — Nyårsdagen, 18 febr. — Luthers dödsdag, 8 mars — John Erikssons minne, 12 mars — drottningens namndag, 20 mars — Uppsala mötes minne, 26 april — Engelbrekts minne, 1 maj — Vårens dag, 23 maj — Linnés minne, 6 juni — konungens namnsdag och Gustaf Vasas minne, 16 juni — konungens födelsedag, 23 juni — Gustaf Vasa, 24 juni — Midsommardagen, 6 nov. — Gustaf II Adolfs minne, 30 nov. — Carl XII:s minne. Därjämte skulle flaggan upp jul-, påsk- och pingstdagarna, läseterminernas begynnelse-dagar, examensdagen, sista-läsdagen på året samt vid tillfälliga bemärkelsedagar. Denna väldiga flagglista måste nog kantor Engström noga ha för ögonen, eftersom hans skola låg så nära prästgården och Julins granskande öga.

Ibland kunde då som nu epidemier utbryta, som föranledde skolans stängning. I mars 1915 fick kantor Engström av den anledningen en tids opåräknad ledighet. Mässling och kikhosta härjade då bland kyrkskolebarnen så, att provinsialläkaren lät inställa undervisningen någon tid.

Då och då beviljades små favörer efter hemställan av Engström. Redan 1892 önskade och fick han sin ved in natura med 10 famnar årligen, därav 7 barrved och 3 björkved och ”famnen beräknad till 3 alnar gammalt mått”. Med tiden tröttnade han tydligen att ha bestyr med sönderhuggningen. Skolrådet skriver nämligen 1905: ”På gjord framställning beviljades herr Engström förmånen att få sin löneved sönderhuggen på skolkassans bekostnad”. Så småningom slapp han också tillsynen över skolbarnens städning av lokalerna. År 1908 beslöts, ”att Alma i Tunaberg erhåller 60 öre pr dag för städning och eldning i härvarande lärosalar med tillhörande avklädningsrum, korridor och veranda”. Med åren förbättrades givetvis vår kantors löneförmåner, även om de efter nutidens sätt att se verkar skäligen obetydliga. År 1913, alltså före första världskrigets fördyrande inverkan, var lärarlönen med slöjdarvode 1.621 kr., vartill kom fri bostad och ved. Klockare- och organistlönen uppgick till 500 kr. Som

jämförelse kan nämnas, att kyrkväktaren på den tiden uppbar 100 kr. i årlig lön.

Men vi måste nu åter gå något tillbaka i tiden för att berätta om en betydelsefull förändring ifråga om skolundervisningen. Till år 1901 hade Engström varit ensam lärare i folkskolan. Men vid den tiden hade "barnantalet vuxit till den höjd, att en lärarkraft svårligen kan räcka till för undervisningens tillbörliga skötande", för att tala med Julin. Då också folkskoleinspektören hade hemställt, att en biträdande lärare måtte anställas, beslöt kyrkostämman att så skulle ske fr. o. m. höstterminen sagda år "och tillsvidare, så länge behovet därav gör sig gällande". Det bestämdes vidare, att lönen skulle bli 400 kr. förutom husrum och vedbrand samt att biträdande läraren skulle vara kvinnlig. Bland tre sökande utsågs småskollärarinnan Signe Hjelmqvist från Skeda, sedermera maka till kantor Arpö i Torpa. Hon innehade tjänsten till 1904, då hon efterträddes av Ester Ljung från Jakobsbergs komministergård. År 1907 tillträdde denna biträdande lärartjänst av fröken Sigrid Nilsson, som innehade den ända till 1944. För kantor Engström bör det ha varit en stor lättnad att få lämna klasserna 1 och 2 i "storskolan" i andra händer och få ägna sig helt åt 3:an och 4:an. Därmed grundlades också den läraravdelningsordning, som ännu består vid kyrkskolan, även om den gamla "biträdande" tjänsten nu bestrides av folkskollärarinna. Engströms kollega i småskoleavdelningen var alltsedan 1889 och framåt Maria Sandberg, sedan mera känd som "Mia" Molander.

År 1913 företogs en ändring ifråga om lärosalarna. Den stora sal, som kantor Engström hittills disponerat, var nu onödigt rymlig. Därför beslöts en tudelning av den genom en dubbelvägg. I det sålunda uppkomna nya rummet inrymdes folkskolans 1 och 2 klasser, vilka tidigare huserat i nuvarande slöjdsalen.

Under Engströms långa läraretid hunno givetvis nya reglementen och föreskrifter för undervisningen utkomma, men några väsentliga förändringar blev det dock ej för kyrkskolans del. Under det att varjedags-läsning infördes i Boxholm 1902, fanns varannandagsläsningen kvar under hela Engströmska tiden.

Åren gingo, och det märktes nog, att gamle kantorn så smått började åldras. Pensionsåldern den tiden var 55 år, men han var kvar i sin tjänst ytterligare 10 år. Det kunde också en man med hans kraft och vitalitet gott göra. När han i slutet av 1915

C. P. Engström på 80-årsdagen 1931.

anhöll om avsked från sina befattningar följande år, kunde han se tillbaka på en 42-årig läraregärning i Ekeby, under de 15 senare åren förenad med klockare- och organisttjänst. Hans efterträdare blev kantor Simon Pettersson, Bjälbo.

Efter avskedstagandet flyttade C. P. Engström till Linköping. Han tyckte helt naturligt, att det blev ganska långsamt och trist första tiden att vara pensionerad och gå i Linköping, där han till att börja med inte hade så många vänner. Under några terminer tog han därför lärarvikariat på olika platser i Linköpingstrakten, bl. a. i Åtvidaberg. Det piggade upp honom mycket att ånyo få kontakt med ungdomen, komma ut och få träffa nytt folk, att få vara "i farten".

Sitt kära Ekeby övergav han heller inte. Gärna vistades han långa tider, åtminstone under somrarna, i Fjättmunna Norrgård. Och gärna sedd var den reslige, vitale mannen, där han vandrade fram på gamla kända vägar och bland gamla kända människor. Så sent som vid 80-årsåldern såg man honom alltjämt ute och "ro drag" och fiska, vilket liksom jakt, speciellt rävjakten, varit hans stora fritidsintresse allt sedan ungdomen.

Med biskop Erik Aurelius var vår gamle kantor förenad i varm vänskap. Han brukade vid gudstjänsterna i domkyrkan ha sin bestämda plats intill biskopsbänken, och biskopen skriver i ett brev till hans dotter Lisa: "Jag tycker det är högtidligt att vid högmässogudstjänsterna i Domkyrkan se hans vita huvud framför mig". Biskopen hade också uppmärksammat, att Engström med stor kraft och glädje deltog i psalmsången, och det var Engströms lilla stolthet, att han vid 82 års ålder av biskopen uppmanades att gå med i domkyrkokören! Detta gjorde han nu inte, men det säger en hel del om hans sångliga förmåga ännu på ålderns dagar.

Ända upp i 90-årsåldern behöll han en god vitalitet till både kropp och själ. Sedan kom under ett par års tid ett stilla avtynande, och den 6 april 1943 var timglasets utrunnet. Han var då närmare 92 år och hade varit änkring sedan 1926. Det sista han hördes säga, innan döden stilla och fridfullt kom, var: "Nu är jag trött och vill gå hem". Vid jordfästningen i Ekeby kyrka en solig och vacker söndagseftermiddag officierade nedskrivaren av dessa rader, som då också efter fattig förmåga sökte bringa i erinran den hädangångnes långa och gagnarika gärning i församlingen samt på uppdrag nedlade en krans från Ekeby församling. Efteråt skedde samling hos dåvarande kantorn Nils Göransson, alltså i samma rum, som folkskolläraren, klockaren och organisten Carl Peter Engström under så många år av sitt liv och sin gärning bebott.

Allra bäst torde denna skildring kunna avslutas med de ord, som en nära anhörig yttrade vid graven: "Din sista resa är fullbordad. Du har återvänt till ditt kära gamla Ekeby, och du vilar nu vid sidan av din kära, som gått i förväg. Vi, dina anhöriga och vänner, tacka dig nu för sista gången för vad du gett oss alla. Din yta var kanske en smula kärv. Du gick oförfärad dina raka vägar, som alltid voro bestämda av omutlig rättskänsla, utan att se åt sidorna. Som människa var du mycket klok och

erfaren. Det är många goda och djupsinniga råd du givit oss alla under din långa levnad och som vi gömma i minnet. Ett mycket gott och varmt hjärta hade du emellertid, gamle C. P. Din själ var frisk, ditt huvud klart in i det sista. Sist jag träffade dig för kort tid sedan, började din kropp bli trött, du såg illa, du kunde inte som vanligt läsa och skriva brev. Jag hade en känsla av, att du längtade efter den stora friden. Du var beredd för den sista resan. Vi tacka dig nu till sist och önska dig den frid, som ditt trötta huvud så väl behöver efter ett långt, mycket långt och uppoffrande liv”.

Nils Johansson.

SKOLAN EFTER 1842 OCH TILL ÅRHUNDRADETS SLUT

Genom 1842 års folkskolestadga infördes i vårt land obligatorisk skolplikt. I varje församling skulle minst en skola finnas, och läraren skulle vara vederbörligen utexaminerad. Av de 2.308 församlingar, som då funnos i riket, saknade ej mindre än 1.200 varje slag av skolinrättning. Till dessa senare hörde ingalunda Ekeby. Såsom utförligt skildrats i föregående hembygdshäfte hade vår församling på ett tidigt stadium sökt ordna sitt skolväsende. Här var en verklig sockenskola, med obligatorisk skolplikt, i full verksamhet under flera år före 1842. Av allt att döma var denna skola för sin tid ganska god och fyllde väl sin uppgift. Den åsikten hade tydligen också sockenborna. Ty på en sockenstämma 1842 gjordes följande uttalande: "...Församlingen vågar alltså hoppas, att någon annan skolinrättning än den som förefinnes, icke måtte av Höga Överheten påfordras, helst församlingen en längre tid haft dryga utgifter för sina allmänna byggnaders och prästgårdens istandsättande".

1842—1846.

Det gick också åtskilliga år i de gamla spåren. Skolmästaren Gustaf Steineck ambulerade som förr mellan de olika "stationerna". Examensprotokollen ge besked om platser och tider: 12 april 1843 hölls examen i Södra Bäck, 20 juni i Eklabo, 19 sept. i Torsebo och 14 dec. i Lindstorp; 16 april 1844 i Boxholm, 1 juli i Dala, 17 sept. i Södra Börshult och 12 dec. i Spiksborg; 10 april 1845 i Boxholm, 27 juni i Fjättmunna, 16 sept. i Bärbäck och 16 dec. i Eklabo; 7 april 1846 i Torsebo, 7 juli i Boxholm, 23 sept. i Hagby och 14 dec. i Dala.

Protokollet vid examen i Dala den 14 dec. 1846 är det sista, som fördes av den gamla skolkommittén. Det har denna lydelse:

§ 1.

Ifrån den 1 okt. till denna dag hava här njutit undervisning 37 barn, ibland vilka 20 gossar och 17 flickor,

§ 2.

Tvenne kände vid intagningen knappast bokstäverna; nu kunna de med tillhjälp av stavning taga sig fram. De övriga hava mer och mindre väl hunnit inhämta innanläsning, varvid utom tabellläsning de hunnit uti Nya Testamentet ifrån början av Marci evangelium till 21 kapitlet av Johannes Uppenbarelsebok och i Psalmboken 379 psalmer. Utantill hava några genomgått en del av och andra hela katekesen, hustavlan, botpsalmer m. m. samt en del av Bibliska historien.

§ 3.

Uti skrivning haver, utom de i examenslängden upptagna, en gosse någon tid begärt och fått undervisning. Uti räkning hava några få gossar uppå begäran blivit i dess grunder inövade. Psalm-odikon har på vanlig tid blivit begagnat.

Emot barnens uppförande har, vad kunnigt varit, intet funnits anmärkningsvärt, varför ock aga icke varit behöflig. Vårdslöshet vid läxläsning har på lindrigare sätt kunnat beivras.

§ 4.

Med vitsordande och erkännande av skolmästaren Steinecks mångåriga och även denna läsetid visade flit vid barnundervisningen samt med lämnad anmaning till föräldrarna och barnen, avslutades sammankomsten, sedan uti Guds milda, faderliga omvårdnad blivit innesluten Herrans andeliga åkerverk och plantering hos barnen i denna församling.

På skolstyrelsens och församlingens vägnar:

C. A. Aurelius, N. Rydberg, Nils Bergqvist, Petter Carlsson

År 1847 genomgick G. Steineck folkskollärareseminariet i Linköping. Det var en erfaren elev med 10 lärareår bakom sig! Som vikarie i Ekeby antogs "ynglingen" C. G. Petersson från Åsbo, nyss utexaminerad. Skolstyrelsen protokollförde, att han skulle anställas med "möjlighet billiga lön". Denne G. Petersson blev emellertid redan efter ett par månader vald till skolmästare i Säby. Till terminens slut utsågs i hans ställe brodern, Johan Petersson. I Boxholm tjänstgjorde under höstterminen en C. A. Vånell från Linköping, vilken hade att undervisa 96 barn.

1847 års skolreglemente.

Den 14 jan. 1847 fastställde domkapitlet det reglemente för folkskolan i Ekeby, som här nedan till sina huvuddrag refereras.

§ 1.

Uti Ekeby församling, som är 3 mil lång och somligstädes blott 1/4 mil bred, anses ändamålsenligast att barnundervisningen tills vidare besörjes uti flyttbar skola, som skiftesvis förlägges inom de läsrotar, vilka skolstyrelsen och församlingen bestämt, och varest undervisning meddelas efter växelundervisningsmetoden.

§ 2.

Ledamöter i skolstyrelsen väljas vid ordinarie sockenstämma och böra vara minst 6, nämligen en från vardera av församlingens rotar.

§ 3.

Ledamot av skolstyrelsen skall, var inom sin rote, dit skolan efter bestämda ordningen bör förläggas, före slutet av lästerminen i den föregående, anskaffa rum och ved för skolan och dess lärare, biträda pastor vid skolans tillsyn, ombesörja skolbänkars, tabellers m. m. förvaring, till dess i nästa omgång skola i roten hålles, samt besörja skolmaterialiernas transport till nästa station.

§ 4.

Vederbörligen examinerad skollärare antages och avlönas i enlighet med Kungl. stadgan... och särskild överenskommelse med församlingen. Vart och ett skolbarn, de fattige undantagna, skall vid inskrivningen varje termin erlägga en av församlingen bestämd avgift, som av skolläraren uppbäres och redovisas för skolstyrelsen.

§ 5.

Läroämnen bliva huvudsakligast de, som speciellt uppräknas i 7 § av nyssnämnda Kungl. stadga. För de barn inom skolåldern, vilka hava råd att hela tiden igenom uppehålla sig vid skolan, samt därtill äro hugade, ävensom för fattiga barn, vilka röja utmärktare anlag och av församlingen beviljas underhåll, erbjudes

undervisning i alla de ämnen, som äro upptagna i högstbemälda stadga.

§ 6.

Varje skolbarn emellan fyllda 7 och 14 års ålder är förpliktat att bevista skolan, då den öppnas inom den läsrote, där barnet vistas, såframt det ej åtnjuter annan av pastor godkänd undervisning; och har dessutom rättighet att inhämta undervisning i skolan, varhelst den hålles; men befrias ej från skolgång, förrän det inhämtat erforderligt kunskapsmått. Sista dagen av varje lästermin anställer ordföranden med de barn, som då bevistat skolan, examen i närvaro av barnens föräldrar och målsmän samt åtminstone den skolstyrelseledamot, som tillhör roten. En dag under sommaren varje år, när ordföranden finner lämpligt, anställes i hans och övriga ledamöters i skolstyrelsen närvaro examen med alla de barn, som under året begagnat undervisning i skolan.

§ 7.

Årets lästerminer bliva 3, nämligen från den 15 jan. till den 8 maj, från den 10 maj till den 14 augusti, från den 16 augusti till den 16 dec., med en veckas ferier vid påsk, midsommar och under potatisupptagningen. Ifrån den 15 jan. till den 1 mars och ifrån den 1 nov. till den 16 dec. bliva lästimmarna från kl. 9 till 12 förmiddagarna och från kl. 1 till 3 eftermiddagarna. Under den övriga delen av året läses i skolan från kl. 8 till 12 förmiddagarna och från kl. 2 till 5 eftermiddagarna. Från den 1 mars till den 1 nov., när hälften av för- eller eftermiddags lästid förflutit, göres 1/4 timmes uppehåll. Under terminen läses i skolan alla sockendagar utom onsdags- och lördagseftermiddagarna. Genom förhör, som anställes en gång under varje termin med de barn, vilka såsom boende inom andra läsrotar, då ej bevista skolan, och vilka genom förut skedd pålysning blivit till lämpligt ställe inom sina rotar sammankallade, bör läraren utröna, hur den i Kungl. stadgans 9 § barnen ålagda hemläsning verkställes och om den under hans frånvaro behörigt fortgått. Till dessa förhørsbesök må läraren icke använda mera än högst 3 dagar under varje termin.

§ 8.

Läraren bör under samtal med barnen och i synnerhet vid religionsundervisningen vinnlägga sig om att hos dem inplantera oskrymtad och levande Gudsfruktan, omsorgsfullt vaka över deras sedliga förhållanden samt med foglighet och allvar rätta deras förseelser. Märkes hos något barn en grövre vanart, anmäl läraren detta genast för skolstyrelsen. Läraren äger rätt att av barnen fordra lydnad; där den brister, äger han lika rätt att med tjänliga föreställningar och, då dessa ej verka, med åga göra sig åttlydd. Skulle läraren befinnas missbruka denna honom tillerkända myndighet, stånde han till ansvar därföre inför skolstyrelsen. Varje hufader, i vilkens hem eller grannskap skola hållas, äger tillse, att läraren med tillbörlig aktning bemötes, och att dennes bemödanden om barnens uppföstran till dygd och goda seder icke på något sätt motarbetas. Förbrytelse häremot anmäl läraren oförtövat till skolstyrelsen. Barn, som skolan bevisar, får icke utan pastors begivande tagas därifrån före terminens slut. Om sjukdom eller annat laga hinder för barnets inställelse i skolan inträffar, skall underrättelse därom meddelas läraren, som sådant antecknar.

Till detta reglemente fogade skolstyrelsen några speciella föreskrifter för lärare och elever. Skolböcker, skrivmaterial, grifflar och räknetaflor skulle bekostas av barnen själva. Varje skoldag började och slutade med bön och sång; ett kapitel ur Nya Testamentet lästes därjämte varje morgon, ja inte bara lästes utan ock av läraren förklarades, om det var svårfattligt. Dagligen hade de äldre barnen att i tur och ordning städa skolrummet och anskaffa dricksvatten. Det ålåg läraren tillse, att barnen voro tvättade och kammade samt att de under rasterna icke förehade "oskicklig eller skadlig sysselsättning". I detta senare biträdde han av s. k. monitörer, d. v. s. duktiga och pålitliga barn, som voro skickade till medhjälpare både under lärotimmarna och rasterna. Alla barn skulle infinna sig minst en kvart före morgonbönen för att skolan med säkerhet skulle kunna börja i rätt tid. Flera dylika föreskrifter och förhållningsorder kunde nämnas, men detta må räcka för att visa med vilket allvar man gick

in för sin uppgift och vilken ordning och redan man eftersträfvade i skolväsendets barndom.

Några kommentarer till 1847 års reglemente torde här vara av intresse. Man lägger märke till den roll vederbörande pastor spelar ifråga om skolväsendet samt den vikt som lades vid religionsundervisningen. Man kan vara förvissad om, att den gode C. A. Aurelius, som var kyrkoherde 1837—1854, hade särdeles mycket bestyr för skolans bästa. Hans utförliga och klargörande protokoll i sockenstämma och skolstyrelse ha utgjort en god grund att bygga denna skildring på. Det heter f. ö. i en minnesruna om honom: "Folkskolan och fattigvården omhuldade han såsom sina älsklingsbarn". Hans efterträdare, prostarna A. A. Aurelius och J. Th. Julin ha gjort sig förtjänta av samma beröm. När man satt sig in i de gamla församlingsprästernas möda, bestyr och omsorger av hundrade slag för sockenskolan, är det inte utan att man förstår den kyrkohistoriker, som sagt ungefär så: "När under 1800-talet den andliga väckelsen kom, hade Sveriges präster icke tid att ta hand om den, ty de voro fullt upptagna med att ordna skolväsendet". Därmed vare ingalunda sagt, att de tre ovannämnda skulle ha försummat något i sitt egentliga kall, men allmänt sett rymmer nog påståendet en hel del sanning.

Angående § 5 bör tilläggas, att alla barn undervisades i dessa ämnen: innanläsning, religionskunskap och biblisk historia ("till den grad som erfordras för att hos prästerskapet kunna börja nattvardsläsningen"), skrivning, de fyra räknesätten i hela tal samt kyrkosång, "med undantag för dem, som därtill sakna allt anlag". Detta var alltså ett minimum för kunskapsfordringarna. Hågade och duktiga barn kunde därjämte få undervisning i fysik och politisk geografi, fäderneslandets historia, naturlära, geometri och "räknekonsten till och med sammansatt regula de tri uti hela och brutna tal".

Växelundervisningsmetoden innebar, att mera försigkomna elever, de förut nämnda monitörerna, under lärarens överinseende fingo ta hand om var och en sin grupp och öva denna, varefter läraren då och då anställde kontroll och förhör. Denna metod var säkerligen nödvändig, då alla barn i olika åldrar och med olika förutsättningar skulle undervisas samtidigt i samma rum. Men nog måste det ha varit ett rörligt liv och ett väldigt surr och mummel i den tidens skolsalar!

Som ett exempel på hur det kunde gå till kan nedanstående "Läseordning eller reglering för läroövningarna vid skolan i Torsebo" tjäna. G. Steineck har egenhändigt skrivit detta intressanta aktstycke den 1 juni 1847:

- "1. Generalmonitör, som läraren för varje vecka tillsätter, infinne sig vid skolan minst 1/4 timme före den bestämda tiden och ombesörjer att rummet städas och, om så behöves, eldas; till vilken förrättning han dagen förut anordne de därtill i tur varande barn, som detta böra fullgöra till kl. 8.
2. Läraren infinne sig i skolrummet kl. 8 varje morgon de bestämda läsedagarna och genom ringning i klockan anmane barnen till uppställning, då barnen vid ytterligare ringning inmarschera i sina bänkar, varest de förbliva stillastående för att med andakt förrätta bönen. Generalmonitören framkommer därefter och uppläser den psalmvers honom anvisas, vilken å psalmodikon av läraren förespelas, och barnen instämme med läraren i sången. Då sången är slutad, uppläser generalmonitören de i Tabellen för morgonbönen upptagna psalmversar och böner, varefter åter sjunges en psalmvers.
3. Anteckningar föres över barnens när- och frånvarande varje dag, då bönen är slutad, varefter 1/2 timmes övning i sången försiggår, på det enklaste och lättaste sätt för barnens fattning, emedan tiden icke medgiver att läsa sångtabellerna, vilket även skulle vara utan ändamål i thy fall, att de skickligaste barnen endast går en dag i skolan och större delen dessutom har litet eller intet gehör för sång."

Nu följer en utförlig skildring av förfaringssättet, då barnen med pli och ordning skall intaga sina platser på bänkarna. Det skedde under kommandoord och i etapper, ja även ringklockan kom till användning vid detta viktiga företag! Sedan barnen äntligen kommit i sittande ställning, förehades följande:

- "4. Läraren säger: Nya Testamentet ut!, då generalmonitören utlämnar böcker. Då det är skett, ringes tre slag, som antyder läsningens början, och läraren uppropar ett barn, vilket högt och tydligt uppläser några versar, varmed om så medhinnes fortfares, tills alla barnen läst en à två verser vardera. Härvid iakttages dock, att grunden för stavningen tydligt utredes

jämte kännedom om tecknens namn och bemärkelse genom lärarens däröver framställda förklaringar för barnen göres begripliga. Böckerna intages därefter av generalmonitören, varefter läraren säger: Händer ner! och flyttningen ur bänkarna sker som vid inflyttningen. Klockan 10 erhåller barnen $1/4$ timmes lov.

5. Då förutnämnda fritid är förliden, ringer läraren in barnen, varefter dessa intaga sina platser uti bänkarna såsom vid innanläsningen och överläsa sin hemläxor till kl. 11, då genom ringning i klockan antydes läxornas uppläsning, som av läraren med tillhjälp av en å tvenne därtill skickliga monitörer förhöres. De som erhålla omläxor, uppläse dem på eftermiddagen. Då klockan är 12, erhåller barnen en timmes lov.

Eftermiddagen.

1. Klockan 1 antyder läraren genom ringning i klockan barnen till uppställning, varefter de inmarschera. Då alla barnen inkommit i sina bänkar, ringes ett starkt slag och säges: Formera tabellklasser!, varvid barnen utgå till sina klasser och monitörer tillsättes, varefter genom trenne slag i klockan läsningen begynnes. Läraren går härvid och efterser, huruvida varje monitör är skicklig att undervisa samt förklarar vad som monitören icke kan utreda. Klockan $1/4$ till 3 ringes ett slag, varefter monitörerna, sittande på bänkarna, utantill föresätter barnen, var uti sin klass, frågor av å tabellen varande flerstaviga ord, vilka barnen, i tur efter varandra, besvara. Klockan $3/4$ till 3 erhålles $1/4$ timmes lov.
2. Barnen inringes kl. 3, då innanläsning i psalmboken försigår såsom på förmiddagen i Nya Testamentet, varefter då böcker äro intagna, de vilka på förmiddagen erhållit omläxor, åter förhöras.
3. Läraren framställer därefter några förmaningar till barnen med avseende på deras åligganden emot Gud, föräldrar och alla människor, samt stilla och sedligt uppförande under sin vandring från och till skolan, varefter enligt tabellen för aftonbönerna sång och bön förrättas.

4. Då gossarna någorlunda enhälligt äro samlade vid skolan, undervisas de 1/4 timme i exercis och gymnastik. Enligt skolreglementets föreskrift erhåller barnen lov kl. 5 varje dag.

Anmärkning: Av det skäl att de kunnigaste barnen endast en å högst två dagar i veckan begagnar sig av skolan, har jag utslutit de läroämnen, som av de mindre kunniga barn äro svår-fattligare att inhämta, såsom skriva i sand, räkna m. fl., och anser jag att skolan härstädes blir ändamålsenligast, då den in-skränkes till innanläsning och utanläsning, kännedom av stavel-seregler och tecknens bemärkelse".

Så har vi hört vår förste sockenlärare tala, och så gick det till i begynnelsen av den ambulatoriska skolans tillvaro. Men det var en märklig roll ringklockan måste ha spelat på den tiden!

För att fortsätta kommentarerna kan vidare nämnas, att de olika skolställena från början voro följande: 1. sockenstugan eller något av hemmanen nära kyrkan, 2. trakten av Öringe eller Dala, 3. Boxholms bruk, 4. Trimplamo eller däromkring 5. Torsebo. Under de långa mellantider, då skola ej hölls i roten, voro dessa barn dock ej alldeles fria utan hade hemläsning. Läxfri var sannerligen ej dåtidens skola, och nog var man av reglemen-tet att döma noga med förhör och kontroll.

Slutligen bör kanske något sägas om den terminsavgift, som omtalas i § 4 och som är nog så tidstypisk. För varje barn och termin erlades följande graderade avgifter: 24 skilling banco för hemmansägares barn, 16 för hemmansbrukares, 12 för hantverka-res, grenadjärers och torparens vid de större torpen och 8 för övriga torparens. För fattiga backstugu- och inhysesfolks barn betalades intet. Däremot erlades av varje barn 1 skilling och 4 runstycken för inköp av ved till skolrummet. Vedavgiften stod länge kvar, men inskrivningsavgiften slopades redan efter ett par år.

Skolstyrelsen vid denna tid bestod, förutom av pastor, av följande medlemmar: brukspatron D. P. af Burén, fältkamrer S. J. Bergman i Boarp, sekreterare L. Forsbeck i Bleckenstad, rust-hållaren Anders Andersson i Ljungby, hemmansbrukaren Johan-nes Svensson i Tjusbotorp och gästgivaren Gustaf Andersson i Hester.

— — — — —

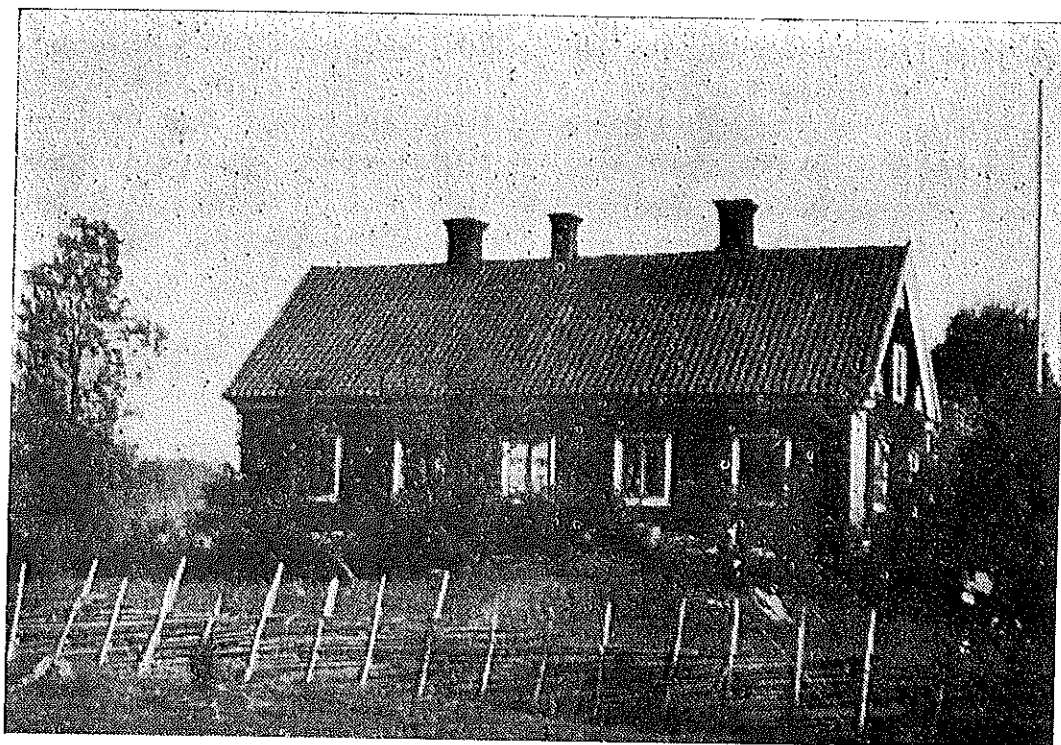
Så gick nu skolarbetet sin jämna gång. G. Steineck var fortfarande ensam lärare i hela det vidsträckta Ekeby och måste ha haft det ganska slitsamt i sin ambulatoriska verksamhet. "I anseende till hans beprövade nit och bemödande i sin tjänst samt för den långa undervisningstidens skull vart år" fick han dock 1848 en liten löneökning. Hans lön bestämdes då till 8 tunnor råg, beräknade å 8 1/3 rdr b:co samt kontant 133 rdr och 16 sk. b:co "i ett för allt för lön, kofoder, hushyra och ved". Ungefär samtidigt bestämdes att lördagarna skulle vara fria från skolundervisning.

En och annan gång blev det hårda tag för ordningens och dygdens upprätthållande. I skolan vid Kröklekulla skedde sålunda 1852 i skolstyrelseledamöters närvaro sträng bestraffning av 3 gossar, alla för egensinnigt uteblivande från skolan och 2 därjämte för snatteri och annan oart.

Att skolan icke alltid i alla läger var s. a. s. populär, kan man förstå av det beslut, som sockenstämman fattade 1854: "Som erfarenheten visat, att åtskilliga föräldrar och målsmän dels uraktlåtit att på utlyst tid inställa sina i skolåldern varande barn till provningsförhör vid skolans öppnande, dels sedermera obehörigt avhållit dem från skolgång, stadgas: att de föräldrar och målsmän, som låta sina barn förfallolöst utebliva från inträdesexamen i skolan, skola för varje barn utgöra på egen kost ett karldagsverke vid skolhuset efter skolmästarens anvisning; de som utan förfall avhålla barnen från skolan, skola vara skyldiga att hålla dem till skolgång vid nästa termins blivande station, men om de även då tredskas, tillämpas den stränga föreskriften i Kungl. Förordningen den 18 juni 1842 § 8 mom. 5." Detta moment föreskriver, att i värsta fall barnen kunde tagas från föräldrarna och överlämnas i andras vård samt att all kostnad härvidlag skulle utmätas hos föräldrarna. Det hände verkligen, att Ekeby skolstyrelse i något enstaka fall nödgades tillämpa detta hårda förfaringssätt.

Det första skolhuset.

Befolkningen i Boxholm växte till, och bruksbarnen blevo allt flera. Sockenstämman började därför 1849 tänka på en särskild skola vid Boxholms bruk. Man ömmade också för sockenskol-läraren och ville bereda honom en fast, tjänlig bostad. Bruks-

Mulebo (Fleminge) skola, som började uppföras år 1851, var socknens första, verkliga skolhus.

patron D. P. af Burén förklarade sig villig att "på Mulebo ägor uti den hagen, som är norr om torpet Grebo, upplåta åt församlingen omkring ett halft tunnland mark till skolhus och skolmästareboställe". Denna tomt ville han skänka, "dock med villkor att vi för alla våra under eget bruk varande hemman befrias från delaktighet i alla de kostnader, med vilka ifrågavarande skolhusbyggnad och bostad jämte planering, odling, hägnadsskyldighet m. m. äro förenade". Stämman var emellertid ej hågad mottaga detta anbud. Dels ansågs arealen ej tillräcklig, och dels troddes förbehållet av kostnadsbefrielsen bli alltför betungande för övriga byggnadsskyldiga. Sedan en följande stämma anhållit, att brukspatronen måtte upplåta ett tunnlands jordrymd i kvadrat, slog denne tydligen helt om och sände till sockenstämman den 21 okt. 1850 en skrivelse av detta innehåll: "Att min broder häradshövdingen C. O. Burén gemensamt med mig beslutat att till församlingen upplåta ett tunnland jordrymd å Mulebo ägor att av församlingen fritt utan någon avgift begagnas till skolhus-

byggnad och skollärbostad, får jag härmed tillkännagiva... Carlsberg den 19 okt. 1850. D. P. af Burén".

Nu frambar församlingen sin djupaste tacksamhet och erkänsla. Genast uppdrogs åt kommitterade att i samråd med brukspatronen uppgöra ritning och kostnadsberäkning. Medlemmarna i denna Ekeby första skolbyggnadskommitté voro: fältkamrer Bergman, sekreterare Forsbeck, hemmansägare G. Andersson i Brokulla, nämndeman G. Brun i Spiksborg och bruksinspektör M. G. Strömbom.

Förslaget var klart och antogs redan den 29/12 1850. Denna församlingens första, verkliga skolbyggnad blev ett vackert envåningshus, 28 alnar långt, 15 alnar brett och 6 alnar högt "utvändigt på jämnväggarna". Invändigt var skolsalen 5 alnar hög och upptog 14 alnar på längden av huset och 14 1/2 på bredden. Därintill låg ett skrivrum. På andra ändan av huset fanns kök och boningsrum åt läraren, vilka upptogo 8 alnar av husets längd. På vinden inreddes 2 rum för läraren: ett till visthus- och spannmålsbod och ett med eldstad.

Hur ekonomiserades nu det hela? Ur magasinsskassan togs ett lån på 1407 rdr och i övrigt bestämdes följande: av alla hemman och av stångjärnshärdarna (räknade i ett hemman för varje härd) skulle byggnadsvirke, körslor och annan kostnad utgöras och för smedsmästare, torpare, livgrenadjärer m. fl. arbetsföra ej utfattiga hushåll skulle dagsverken lämnas.

Upptimringen och inredningen ombesörjde Anders Nilsson i Tuddebo i Åsbo för en summa av 300 rdr b:co. Arbetsledare var ovannämnde Strömbom. Senare uppfördes på tomten fähus, vedskjul m. m., och runt omkring detta sattes staket. Men det drog långt ut på tiden, innan det hela var klappat och klart. Först 1855 synes allt, utan och innan, ha varit fullt klart. Skolsalen hade då emellertid varit i bruk ett par år. Så hade då äntligen läraren Steineck vid 34 års ålder och efter c:a 18 ambulatoriska skolår fått en "fast, tjänlig bostad" och åtminstone en verklig skolsal.

Det nya sockenhuset.

Med tiden hade den gamla sockenstugan invid kyrkan blivit förfallen, för trång och mindre ändamålsenlig. När så Boxholm fått en ny skola, tyckte väl sockenmännen, att ett ordentligt skolorum borde finnas även vid kyrkan. På en sockenstämma strax

Fältkamrer Sven Johan Bergman (1785—1868), Boarp.

före jul 1856 bestämdes därför, att en ny byggnad, bestående av sockenstuga, skolrum och kyrkobod skulle uppföras på den gamla stugans plats. Ritning och materialförslag kunde redan nu genom inspektor Scharin föreläggas stämman. Även här tillsattes en byggnadskommitté, bestående av inspektor Scharin, pastor Lindhagen, rusthållaren Alin och byggmästare Anders Jönsson i Ryckelsby. Denna kommitté hade också att samtidigt låta uppföra ett splitter nytt hemlighus, "fördelat i 2 rum och med särskilda dörrar från kyrkovallen".

Men alldeles friktionsfritt fattades ej beslutet. Den ofta rätt stridbare fältkamrer Bergman på Boarp inlämnade före protokolljusteringen en så lydande skrivelse: "Då Blåvik och Koppar-

hult äro belägna omkring 3 mil från Ekeby kyrka och arrendatorerna äro skattskrivna i Torpa församling, där barnen gå i skolan, så faller det av sig självt, att nu tänkta skolbyggnad jämte sockenstuga och kyrkobod m. m. blir för dessa hemman ett motbudande onus, som i och för väglägnden blir dyrare än för något annat hemman inom Ekeby, därför jag anhåller, att dessa hemman blir befriade från delaktighet uti nämnda byggnad, såvida den länge omtalta ansökningen om dessa hemmans införlivande med Torpa ej skall påskyndas". Församlingen fann inget skäl att bifalla denna Bergmans begäran.

Från början var det tänkt att till den nya byggnaden använda vad användas kunde av den gamla. Men det beslutet upphävdes, och i stället skulle gamla huset säljas å öppen auktion, dock ej under 200 rdr b:co. Här återkom fältkamrer Bergman med en skriftlig protest för sina ägande hemman Blåvik och Kopparhult, "på vilken församlingen dock icke kunde fästa något avseende utan äger han beslutet i laglig ordning överklaga". Något överklagande blev det ej.

Ingen må dock tro — det bör i sammanhanget påpekas — att fältkamrer Bergman annars utmärkes av kverulans eller aversion mot skolan. Han deltog verksamt och intresserat i arbetet för skolans bästa. Som den förmögne man han var, gjorde han åtskilliga donationer för olika ändamål, och även skolan fick det därav. Sålunda skänkte han 1851 en summa av 1000 rdr riksgäld, vars avkastning skulle gå till fattiga skolbarn. Hans mening var, att de verkligt behövande skulle hjälpas med kläder och böcker, ja, rentav inackordering under pågående termin för dem, som bodde långt från skolstället. Donationen finns givetvis kvar och har under senare tider mest använts till inköp av skodon åt skolbarn.

Alltnog i januari 1857 såldes den gamla byggnaden för 375 rdr b:co. Samma dag skrevs kontrakt med byggmästare A. P. Bergqvist om uppförande av den nya för 1480 rdr rgds. Arbetet tycks ha gått fort och bra, och vid årets slut stod sockenhuset med skollokaler färdigt. En sak hade emellertid berett byggmästaren bekymmer: svenskt fönsterglas hade ej stått att uppbringa i hela Östergötland. Han nödgades därför insätta "böhmiskt glas", som var 50 % dyrare. Men stämman lovade honom gottgörelse för denna oförutsedda merkostnad. Kontanta medel till byggnadsverket lånades "av åtskilliga allmänna kassor inom församlingen".

Hur detta nya sockenhus såg ut och var inrett, kan ses i Engströms-biografen i detta samma häfte. Där kan också inhämtas, att dess livslängd blev ganska kort.

Ändringar i skolreglementet.

Sedan nu församlingen fått sina två nya skollokaler, fattades 1858 beslut om ett ändamålsenligare ordnande av folkskolan. Hädanefter skulle ordinarie skolläraren årligen undervisa i Muleboskolan från 1 febr. till 21 juni och i "Kyrkskolan" från 1 juli till 21 nov. Då 8 dagars ferier lämnades vid påsk och lika mycket under potatisupptagningen, blev terminen vid vardera stället c:a 4 1/2 månader, "vilket anses erforderligt för det stora vid båda dessa stationer förekommande antal skolbarn, av vilka gossar och flickor blott varannan dag bevista skolan". Åt barnen från Skogborotarnas sydliga delar skulle undervisning meddelas i ambulatorisk skola, som årligen pågick från 20 mars till 20 juni i Bösebo eller Trimplamo och från 1 juli till 1 okt. i Fiskevik eller Kröklekulla. Till lärare i denna mindre, flyttande skola ville man utse en lämplig person enligt Kungl. kungörelsen 29/9 1853 § 6 mom. 2. Där föreskrives, att till lärarbefattning i dylika skolor kan den antagas, som inför pastor och skolstyrelse företett betyg om god frejd och kristligt leverne samt ådagalagt, att han kan obehindrat läsa "svenskt och latinskt tryck innan", efter katekesen har god kristendomskunskap, skriver läsligt, känner till räknekonsten samt besitter förmåga att i dessa stycken undervisa. Om en lämplig sådan, mindre kvalificerad lärare ej skulle finnas inom församlingen, trodde man sig kunna erhålla en sådan från Ljungstedtska skolan i Linköping.

Vidare bestämdes, att ordinarie lärarens lön årligen skulle utgå med 8 tunnor råg fast mål ur Boxholmska donationen och 300 rdr rmt ur folkskolekassan, varjämte han åtnjöt fria husrum i Bruks-skolan (som det nu börjar heta) och disponerade ett tunnland däromkring varande öppen jord. Till ambulerande lärarens lön för c:a 6 månaders tjänstgöring pr år anslogs preliminärt 150 rdr rmt.

1 juli samma år valdes ynglingen Axel Spångberg från Jacobsberg under Brokulla till ambulatorisk lärare för följande termin. Det blev alltså en bygdens son, men av allt att döma ansågs han vara ett ganska oskrivet blad. Den försiktiga skolstyrelsen ville

ej vid hans antagande bestämma lönen utan först "sedan man kommit i erfarenhet av hur A. Spångberg motsvarar det lämnade förtroendet". Ja, det tillades därjämte redan från början: "Huruvida han sedermera vid ifrågavarande befattning bibehålles, beror av den duglighet för densamma, han nu kommer att ådaga-lägga". F. ö. lovade Steineck, att om lördagarna infinna sig vid den ambulatoriska skolan för att biträda och ytterligare hand-leda sin unge medhjälpare. Måhända blev resultatet i begynnelse ej så lysande. I varje fall blev Spångbergs lön för första terminen rätt blygsam: 45 rdr rmt. Medel saknades annars ej, ty just i den vevan hade församlingens andel av inkomsten för brännvinsförsäljning influtit med c:a 142 rdr rmt, vilken summa gick till skolkassan just för ambulatoriske lärarens avlöning.

Den arbetstyngde "veteranen" Steineck hade nu i alla fall fått ett, om också ej fullgott, biträde. Det avlastade honom åtskilligt och gav honom en lugnare och fastare tillvaro med endast två "stationer". Att sedan barnen i socknens sydliga del fingo nöja sig med en icke examinerad lärare och i övrigt med kortare terminer och enklare yttre förhållanden, var väl för tillfället ej mycket att göra åt. Så småningom skulle det bli både skolhus och "rätter lärare" även i skogsbygden.

Medan vi äro inne på ämnet, kan här noteras, att Spångberg tjänstgjorde 3 1/2 år, varefter han i början av 1862 frånsade sig befattningen. I stället antogs då den knappt 15-årige ynglingen Carl Fredrik Andersson i Moen under Öringe, "vilken, undervisad av den förtjänstfulle ord. skolläraren Steineck, är både i avseende på stadga, sedlighet och kunskaper fullt kvalificerad att sköta ifrågavarande befattning, som tillträdes den 20 mars, då skola öppnas i Trimplamo". Den årliga lönen bestämdes nu till 120 rdr rmt.

Prostvisitation med översvallande beröm.

Den 20 sept. 1862 inspekterades kyrkskolan vid prostvisitation av kontraktsprosten, magister C. A. Schröder, Väderstad. Att döma av visitationsprotokollet måste denna skola, där förhör nu anställdes med de c:a 100 barnen, ha varit något rätt enastående. Sällan läser man väl något så lovprisande, så utan vank och brist. Paragrafen ifråga förtjänar att i sin helhet återgivas:

”Den här anställde skolläraren Sven Gustaf Steinecks ovanliga nit och skicklighet i förening med oavlätlig värma för sitt kall, redan förut offentligt framdragne och belönade, uttogo även vid detta tillfälle sin fulla rätt på ett sätt, som var lika hedrande för läraren som utmärkt för lärjungarna. Lärarens sällsporda förmåga att enkelt och för barnen städse fattligt meddela ur sitt jämförelsevis rika förråd av till det mesta självförvärvat vetande såväl i salighetsläran som övriga skolämnen å ena, samt barnens oavbrutna uppmärksamhet, håg och törst efter allt det goda de undfingo, så till hjärtats förädling som förståndets bildning, å andra sidan, utgjorde här elementerna i ett skolliv, som andades idel ömsesidig belåtenhet och lika ovillkorligt som mäktigt anslog samt beredde för visitator en lika välkommen anledning som kär plikt att, under ljuv rörelse över det goda förhållande som här tedde sig, i varma och hjärtliga ordalag förklara den förträfflige läraren sin tacksamma tillfredsställelse och förmana barnen till fortfarande flit och läraktighet samt till noga besinning därav, att de gingo i en sådan skola, som med rätta kunde vara ett mönster för andra. (Lång mening!). För det varma intresse, varmed såväl pastor som skolstyrelsens ledamöter här följa skolan, uttalade visitator icke allenast sin egen utan även med full övertygelse vederbörande föräldrars tacksamma förbindelse.

Förhöret avslöts såsom det börjat med bön och sång”.

Detta varma, hjärtliga och för både lärare, skolstyrelse och lärjungar smickrande och hedrande inspektionsresultat torde icke senare i Ekeby skolhistoria ha kunnat överträffas.

Första folkskolinspektörs-besöket.

Nästan på dagen ett år före ovan relaterade visitation, nämligen den 19 sept. 1861, ”infann sig vid Ekeby fasta skolas kyrkoskolhus, där skola då var i verksamhet, folkskolinspektören, herr Kontraktsprosten A. N. Schmidt i Flisby, som i skolstyrelsens närvaro anställde påbjuden undersökning”. Något mera än så står ej att läsa i skolstyrelsens protokoll om denna viktiga händelse. Men så mycket mera finns, som ett resultat av besöket, att hämta ur skolrådets protokoll den 1 febr. 1863. Bl. a. förhades och beslutades följande:

1. Skolrådet insåg gagneligheten av småskolor och ville låta sig angeläget vara att ”efterspana dugliga föreståndarinnor för

sådana skolor, varpå här saknas tillgång". (Här möter alltså f. f. g. begreppet småskolor; det skulle dock dröja åtskilliga år, innan sådana kommo igång).

2. Ordinarie läraren anmodades och åtog sig att en dag varje månad omväxlande på de 4 stationerna anställa repetitionsförhör med skolungdomen i den trakt, där skola då icke hölls. Han skulle därvid erhålla skjutspengar för en häst från bruksskollhuset till resp. skollokal. Då en av hans skoldagar för detta ändamål måste användas, skulle barnen få desto större hemläxor. De som förfallolöst uteblevo från detta förhör, skulle å utsatt dag kallas till särskilt förhör vid kyrkan av prästerskapet.

3. Prästerskapet skulle på söndagseftermiddag minst en gång i månaden anställa religionsförhör med församlingens ungdom vid 14—20 års ålder. "på det att dessa ej av obetänksamhet må åsidosätta tillväxten i vår Frälsares Jesu Kristi kunskap".

4. Varje barn, som anmälades till skolgång, borde genom föräldrars eller målsmäns försorg ha lärt känna bokstäverna och det enklaste av stavning.

5. Skolrådets medlemmar ålåg bl. a. att turvis en dag i varje vecka besöka sin rotes skola "utan att dagen förut bestämmes". I ett album skulle ledamoten teckna sitt namn, dagen för besöket samt om han funnit något att anmärka.

6. Då många barn hade lång väg till skolan, ansågs lämpligast, att det under den mörka årstiden arbetades i skolan från kl. 9 till kl. 2 med en kvarts rast kl. 1/2 11 och 1/2 1, så att barnen hunne hem före mörkrets inbrott.

I förbigående kan nämnas, att bland undertecknarna av detta protokoll var J. Th. Julin, vars namn här för första gången möter i skolhistorien. Han skulle sedermera komma att skriva många protokoll.

1864 års skolbarnsbespisning.

Intet nytt under solen! Om ett slags skolmåltid bestämde Ekeby skolråd redan 1864. Vål skilde den sig betydligt från nutidens och var ej heller allmän utan s. a. s. mera nödtvungen. Men beslutet vittnar dockom en viss framsynthet och en hjälpande hand. Så här skulle det tillgå: "På det att även de fattigaste barnen må kunna hållas till ordentlig skolgång, lämnas vid mid-

dagstiden dagligen till varje fattigt barn, som ordentligt besöker skolan: 1 kaka mjukt bröd, 1/3 sill och 1 kvarter svagdricka eller mjölk. Brödet för kyrkskolans behov bakas och vårdas av ordförändens hustru och för bruksskolans av ordinarie skollärarens hustru. I skogsbygden är redan ådagalagt välvilligt biträde av kostnadsfri brödbakning åt skolbarnen. Mjöl, sill, dricka eller mjölk bekostas av fattigvården. Skolrådet bestämmer vid varje inträdesexamen, vilka barn som komma i åtnjutande av denna förmån, över vilka upprättas förteckning av lärarna, som verkställa och anteckna utdelningen".

Skolbarnsbespisningen var intagen som en särskild punkt i det nya reglemente, som antogs 1864. Annars erbjuder detta reglemente knappast något nytt av intresse. Böterna för barnens uteblivande från förhör eller pågående skola ha förvandlats till konantbelopp, av vilka en del skulle tillfalla läraren. Skolrådsledamöternas plikter bli också starkare poängterade. Om en ledamot förfallolöst uteblev från inträdes- och slutexamen eller ej varje vecka enligt bestämmelserna besökte skolan, fick han böta 2 rdr rmt. Samma belopp måste han punga ut med, om han utan orsak försummade ett skolrådssammanträde.

Vidare om de ambulatoriska lärarna.

För att återvända till våra vänner i den flyttande skolan är att säga, att C. F. Andersson efter ett par år avgick för att ägna sig åt annat levnadsyrke. Den 7 febr. 1864 valdes i stället f. d. eleven vid Missionsskolan i Kristdala, Otto Magnusson från Ekeberga i Kronobergs län. Han hade "företett såväl betyg av pastor Ahlberg som skicklighet att sköta en småbarnsskola som intyg av enahanda innehåll från de ställen, där han innehaft sådan befattning". Nu kom alltså en man med en viss, verklig utbildning och erfarenhet, även om han väl närmast borde kallas småskollärare. Det ansågs nu onödigt i fortsättningen, att Steineck besökte den ambulatoriska skolan och höll sin hand över den.

Anställningsvillkoren för den nykomne voro ej lysande. Lönen blev 150 rdr rmt. Skolrådet självt tyckte, att den var knapp och hoppades, att barnens föräldrar ville tilldela honom något understöd till kosthållning. Men dessutom anställdes han endast för år 1864. Detta berodde på, att frågan om "nytt kyrkosamhälles bildande vid Blåvik" nu var aktuell. Och om Blåvik blev egen

församling (vilket ju officiellt skedde 1866), räknade man med att Ekeby ambulatoriska skola skulle ordnas på annat sätt.

Men Magnusson blev en omtyckt lärare, som med alltmer förbättrade villkor kom att stanna åtskilliga år på sin post. I slutet av 1864 antogs han tills vidare och tillerkändes 200 rdr rmt för sin 6 månaders årliga tjänstgöring. En tid skötte han även den ambulatoriska skolan i Rinna, men sedan han lämnat denna senare befattning och "således kan ägna mera tid åt Ekeby ambulatoriska skola", utökades lästiden här till 8 månader, och lönen höjdes i proportion. Visserligen yrkades på sina håll, att en examinerad lärare borde antagas också för skogsbygdens barn. Men föräldrarna där slog vakt om sin lärare och inlämnade 1867 till kyrkostämman följande av 11 målsmän underskrivna förklaring: "Härmed få vi undertecknade tillkännagiva, att vi med flera äro fullt belåtna med Magnusson som lärare för våra barn, emedan vi inse, att intet större resultat med undervisningen inom skolan i skogsbygden kan vinnas av en examinerad lärare. Ty, såsom prosten och oss är bekant, vilja föräldrarna ha sina barn fria från skolan så snart de någorlunda kunna läsa innantill, som vi väl får höra vid varje inskrivningsexamen. Så att vi äro fullt belåtna som det nu är, och hava vi ingen orsak och intet klander emot Magnusson som lärare för våra barn utan tvärtom". Magnusson kvarblev också och hade vid denna tid en lön av 300 rdr och till vedbrand 15 rdr rmt. Men 1872 var man mogen för examinerad ambulatorisk lärare. Säkerligen hade folkskolinspektören då ett finger med i spelet. Att bygga ett särskilt skolhus i skogsbygden var ännu ej påtänkt, men rum för skola och lärare hyrdes för en 5-årsperiod av G. Persson i Kulla "med villkor av ändring, så framt Blåviks Capellag under tiden kommer till stånd". Trots utannonsering i flera tidningar anmälde sig första gången ingen sökande till tjänsten. Andra gången blev det 2 sökande: mamsell Sophia Charlotta Hallberg från Malexander och herr Carl Peter Engström från Råda i Värmland. Med stor röstövertikt valdes Engström, varom närmare kan läsas i biografien över honom.

Sedan Engström 1876 kommit till kyrkskolan (se åter biografien!), blev det besvärligt att tillsätta ny ambulatorisk lärare. Vid första anmälningstidens slut hade ingen anmält sig; vid andra blev det visserligen två sökande, men fastän dessa avlagt vederbörlig examen, befunnos de dock vid närmare efterforsk-

ning (som Julin ingalunda försummade!) vara "såsom skollärare alldeles olämpliga". Därför utannonserades tjänsten ledig för tredje gången, och nu anmälde sig den vikarie, som under tiden kommit, Anders Landén. Han var något till åren kommen, utexaminerad 1848 och tidigare lärare i Högby. Landén godkändes emellertid och valdes 1876 som ende sökande. Men han avled efter endast 4 års tjänst i "Ekeby skogsbygd". Som vikarie under 1881 anställdes Gustaf Andersson i Öringe Kvarngård. Därefter följde till århundradets slut tre ordinarie lärare vid denna (snart ändrade och förbättrade) skola: 1882 valdes Alexius Westerdahl, 1885 Alida Eriksson och 1898 Johan Primus Hultgren.

Något om ekonomi och en missnöjd grenadjär.

Skolkassan behövde till en början ingen stor kassabok. De få posterna kunde beredas plats på några rader. Låt oss som ett exempel ta räkenskaperna för år 1850. De fördes krångligt nog efter ecklesiastikår. Siffrorna avse riksdaler: skilling: runstycke, allt banco. Det hela omsluter 333:6:4. Inkomsterna omfatta fyra poster: kontant och utlånat 128:47:7, folkskoleavgift (från Lant-ränteriet i Linköping) 196:11:2, vedavgift 4:40 och ränta 8:3:7. Utgifterna voro följande: skollärarens kontantavlöning 133:16, diverse utgifter (hyra för skolrum 6:16, ved till d:o 4:8, skol-sakers transport 4:8, skrivmaterialier 1:28, arvode för folkskole-medlens hämtning från Ränteriet 0:8) 16:20, kontant och utlånat 188:18:4.

Så kunde det se ut, när det var som enklast. Det blev emellertid snart nog mera på både debet- och creditsidorna. Bland inkomsterna må ej förglömmas de donationer, som tidigt stiftats för skoländamål: Rudbeck-Curmanska, Ekmarkska och Boxholmska donationerna, vars ränteavkastning gävo ett gott tillskott. Dessa donationer förtjäna vid tillfälle en utförligare redogörelse. Ett, i början ringa statsanslag är också att notera liksom ett särskilt, mindre bidrag till lärares avlöning. Detta senare kunde tillfalla församlingar med skral ekonomi, och Ekeby ansåg sig fordom tillhöra den kategorien.

För att förstärka skolkassan beslöts så 1867, att en personlig avgift av 15 öre för varje skattskyldig inom socknen skulle upptagas. Det fanns åtminstone en, som i hög grad opponerade sig mot detta beslut, och det var grenadjären A. J. Bär. Han gick så långt, att han till länsstyrelsen inlämnade en besvärsskrivelse i

ämnet. I början av 1869 hade kyrkostämman att yttra sig över denna inlaga, vilket skedde på följande rätt skarpa sätt:

”Det överklagade beslutet om årlig avgift till skolkassan å 15 öre av varje skattskyldig person grundar sig på Kungl. Stadgan 18/6 1842 § 4 mom. 5 enligt lydelsen i Kungl. Kungörelsen 29/9 1853. Grenadjär Bär har icke företett någon handling, varigenom han befrias från utgörande av denna allmänna skyldighet.

Med uppbörden av denna avgift tillgår här så, att sexmannen verkställer den enligt uppbördslängd, som upptager de inom varje rote boende skattskyldiges bidrag, särskilt för varje hushåll; vilken åtgärd vidtagits för att bespara kommunalstyrelsen besväret med en mängd debetsedlars utskrivande, och lärar väl härigenom samma ändamål vinnas, som genom utskrivande av särskilda debetsedlar. Grenadjär Bär, ensam bland närmare 1300 betalande, klagar såväl häröver som över själva avgiften.

Det övriga svamlet om kontmendering — däruti Bär veterligen icke under nämnda åren för längre tid deltagit — såsom grund för befrielse, samt om hans debitering efter fyrktal, varom här icke kunnat vara fråga, torde ej förtjäna svar.

Sedan man nu gendrivit Bärs osanna påstående, att endast grenadjärer och mindre bemedlade personer blivit ålagda ifråga-varande avgift, och ådagalagt, att beslutet om densamma vilar på laglig grund, vågar kyrkostämman hoppas, att Konungens Befallningshavande, utan fästat avseende vid Bärs obefogade besvärsskrift, ålägger honom att betala omnämnda utskyld till Ekeby skolkassa samt att vidkännas de kostnader därutöver, som han genom tredska självt sig ådragit”.

Kyrkostämman hölls för detta enda ärendes skull, och man tycker nog, att det var mycket väsen för en liten sak. Säkerligen nödgades den missbelåtna grenadjären att i likhet med alla andra erlagga de 15 örena.

Kröcklekulla skolhus.

År 1875 väckte ”åtskilliga hemmansinnehavare i Västra Skogboroten” frågan om uppförande av ett skolhus med bostad för läraren i Kröcklekulla. Om några år upphörde ju skolans hyreskontrakt med ägaren av Kulla, som f. ö. knappast tillhandahållit kontraktsenliga lokaler. Och varför skulle, menade man väl, denna del av församlingen ha det sämre i skolavseende än socknen

i övrigt? Kyrkostämman var också genast med på saken, och den tillsatta kommittén kunde snart framlägga ritning och förslag. Tomten skänktes av Boxholms Aktiebolag. Här skulle inga materialier lämnas in natura, varför ett amorteringslån på 4000 kr. ansågs behövt. Fördelningen av kostnaden skulle utgå efter fyrk, och alla som icke hade åsatt fyrktal, skulle utgöra ett dagsverke pr matlag, vilket dagsverke värderades till 75 öre. Blåvik befriades från deltagandet i kostnaden med villkor, att Ekeby icke behövde bidra till den skolbyggnad, "som Capellaget framdeles möjligen nödgas uppföra". Entreprenadsumman blev större än beräknat, nämligen 5200 kr. Men annars stod det nya skolhuset klart för avsyning i början av 1878, och efter den tiden heter det i protokollen "Kröcklekulla fasta folkskola". Det ambulatoriska begreppet, som så länge hängt med i skolhistorien, hade därmed försvunnit, åtminstone för folkskolans del. I detta nya skolhus fanns också utrymme för småskola och lärarinna. Barnantalet blev 1895 så stort, att en särskild lärarinna där anställdes. Hennes namn var Agnes Spång.

Småskolans begynnelse.

Småskolan hade litet svårt att komma igång. Eftersom det ålåg föräldrar och målsmän att lära sina barn de allra första grunderna för stavning och läsning, höllo nog somliga sockenmän före, att det var tämligen onödigt med lärare och lokaler för en särskild småskola. Därtill kom, att man tyckte sig sakna både behövliga penningmedel och lämpliga kvinnliga undervisare. Annars hade det ju av ålder varit så, att i de olika rotarna funnits kvinnor, som i all stillhet och enkelhet ägnat sig åt barnundervisning för dem, som så velat. En namnkunnig sådan var hustrun Johanna Kindblom i Sverge under Öringe. Hon hade med berömvärd nit och stor skicklighet undervisat småbarn alltsedan 1835 och höll på ännu 1860, då kyrkostämman ansåg henne förtjänt av lovord och uppmuntran. "Därför anmodades pastor att hos Biskopen anmäla henne att genom hans föranstaltande av Kungl. Maj:t bliva tillerkänd gratifikation".

Men sådana mera privata och frivilliga undervisare voro en sak för sig. Något helt annat var det med examinerade lärarinnor och särskilda lokaler, bestämd lärotid och annat, som följde i spåren. Emellertid kom frågan åter gång på gång, och alldeles säkert drev folkskolinspektören på allt vad han förmådde. Slag

i saken blev det 1867. Då inrättades två småskolor, av vilka den ena skulle ambulerä i de 3 kyrkobygdsrotarna och den andra i de 3 skogsbygdsrotarna, vardera årligen verksam under 6 månader (1 april—30 sept.) och med 3 månader på varje s. k. station. Till lärarinna i kyrkbygdsskolan antogs Matilda Ekström i Ekstugan och i skogsbygdsskolan Hedda Svensdotter i Källhem. Vardera lärarinna erhöU årligen för 6 månaders tjänst 60 rdr samt husrum och vedbrand, där skola höU. Läsningen skedde 5 dagar i veckan mellan kl. 9 och 3 "med nödiga mellanstunder". De första småskoleställena blevo Ekstugan resp. Karsbo. Så fanns det nu också småskola, låt vara blygsam, ambulerande och utan examinerade lärarinnor men dock ordnad och lagstadgad.

Nu tyckte nog Ekeby församling, att den gjort ganska mycket för de små. Man läser också i ett protokoll 1868: "Mat på fattigvårdens bekostnad lämnas icke åt fattiga barn i småskolan, emedan församlingen anser av sig nog åtgjort, då tillfälle är berett för barnen att erhålla fritt den undervisning, som föräldrarna borde meddela".

Då församlingen vid överläggningen om småskolans införande menade sig knappast orka med de nya utgifterna, framträdde som en småskolans gynnare brukspatron D. P. af Burén, som utlovade bidrag. I många år lämnade han av egna medel den summa av 133 rdr rmt, som tillsammans med statsanslaget utgjorde kostnaden pr år för småskolan.

I början fanns det också lokala "småskoleinspektörer", måhända unika för Ekeby. Man var som sagt något skeptisk angående småskolans uppgift och nödvändighet. Nu heter det 1869: "På det att bedömandet av småskolans ändamålsenlighet måtte vara så mycket mera opartisk, överenskom man att utse ombud, som skola närvara vid inträdes- och slutexamina i denna skola, och valdes till den befattningen för småskolan i kyrkobygden: Aug Petersson i Ljungby, Johan Svensson i Boarp och för skogsbygden: Gust. Andersson i Brokulla, Anders Peter Persson i Lönshult". Dessa ombud kallas av prosten A. Aurelius för småskoleinspektörer!

År 1872 blev det ombyte av lärarinnor och utökad lästid till 8 månader. Det blev också höjd lön: 150 rdr. De nya lärarinnorna voro Johanna Lindblad från Aspenäs och Clara Gustava Andersdotter från Götevi. Den förra hade genomgått en 4 1/2 månaders kurs "vid i Linköping upprättad anstalt för sådana lä-

Brukspatron Didrik Pontus af Burén, 1802—1878.

rarinnor", den senare hade vid anställd prövning befunnits motsvara de fordringar, som föreskrevos. Hedda Svensdotter återkom emellertid efter något år som lärarinna med stationerna sockenstugan och Boxholms bruk. Hon avgick 1880 och fick som efterträdare i småskolan vid kyrkan Josefina Hellblom från Boxholm. Johanna Lindblad slutade 1878 för att genomgå en förnyad kurs vid seminariet i Linköping, och fick som efterträdare Albertina Claesson från Långliden. Från 1881 ordnades det så, att fröken Claesson erhöll platsen vid kyrkan med 250 kr. i lön och fröken Hellblom platsen vid Kröcklekulla och Fleminge med 200 kr. Men Josefina Hellblom blev, ovanligt nog, avskedad 1882. Anledningen härtill var, att hon för att tala med Julin "omfattat villfarande lära och alltså var oskicklig att vara lärarinna inom en luthersk kyrka".

Det är icke gärna möjligt att här i detalj redogöra för alla de småskollärarinnor, med och utan examen, som sedan med delvis rätt livlig omsättning följde: Ellen Kindvall, Augusta Andersson, Maria Andersson, Kristina Hansson, Alida Gustafsson, Elisabet Bohman, Agnes Spång, Hilma William. Men åtminstone följande bör noteras angående småskolan:

År 1885 uppfördes bredvid Fleminge skola en småskolelokal med lärarinnerum. Fleminge och Kröcklekulla hade då ambulerande småskola med samma lärarinna. Men 1890 blev småskolan "fast" vid Fleminge, medan folkskollärarinnan i Kröcklekulla tills vidare fick ta hand om även småskolebarnen där. Detta gick för sig i 4 år, men 1895 måste på grund av det stora barnantalet en särskild småskola inrättas och småskollärarinna anställas. Det var då Agnes Spång tillträdde. Vid kyrk-småskolan hade Albertina Claesson 1889 efterträtt av Maria Sandberg, som före det nya skolhusets uppförande hade både lärosal och bostad i dåvarande fattighuset, kallat Svartå.

Om lärarna vid de fasta skolorna.

Vår vän Steineck fick snart alltför många elever i sina båda skolor. Från och med 1868 anställdes därför, till en början under Steinecks överinseende, vid kyrkskolan en lärare som vikarie, medan Steineck helt ägnade sig åt bruksskolan. Vikarien erhöll fritt husrum i kyrkoskolhuset och 300 rdr årlig lön. Läsåret vid vardera skolan pågick 1 mars—31 okt.

Den förste särskilde läraren vid kyrkskolan blev J. O. Tuneld, som kunde framvisa utmärkt vackra betyg. Men redan samma år efterträddes han av P. M. Hultqvist. Denne befanns dock vara mindre skickad för sitt kall och undervisade särskilt dåligt i rättstavning och innanläsning, varför skolrådet uppsade honom och i stället 1870 antog "organist- och skollärarkandidaten" Anders Gustaf Andersson från Varv.

Dessa tre voro tydligen ej fullt färdiga med sin utbildning, eftersom de alla benämnas folkskollärarkandidater. Men 1873 kom den första examinerade läraren, Carl Magnus Ståhl från Hjorted. Sedan han 1875 sökt till Åsbo och antagits där, begärde ambulatoriske läraren C. P. Engström att bli förflyttad till kyrkskolan, där han tillträdde i mars 1876. Om honom och kyrkskolan i fortsättningen läses utförligt i meromnämnda biografi.

Fleminge (Mulebo) folkskola 1895. På trappan folkskollärare J. Åsenius med familj. T. v. en tillfälligt vikarierande lärare. G. F. Gustavsson.

Att här ingenting nämnts om klockaretjänsten, vilken ju även vid denna tid brukade vara förenad med lärartjänst, beror på, att Ekeby under åren 1842—1900 hade det så gentilt ordnat, att en särskild klockare utan lärartjänst här var anställd, nämligen musikdirektören L. A. Nydahl, om vilken mera kan inhämtas å annat ställe i detta häfte.

Vad Boxholm beträffar är nu ganska mycket att berätta. Den 31 dec. 1877 avgick Steineck på egen begäran. Fastän han då ej var mer än 56 år, hade han ändå bakom sig drygt 40 läsår. Sammanlagt hade han undervisat 6757 Ekeby-barn. Sista året i Fleminge fasta folkskola (som det nu hette) hade han i sin skola 186 elever. Undra på, om han var litet utsliten! Han tillerkändes hel pension, 450 kr., utflyttade till Linköping och dog där 1883. En märkesman i Ekeby skolhistoria var därmed ur tiden. Hans insats under sin krafts dagar kan ej förringas av det förhållandet,

att han på äldre dagar kom att fatta smak, mer än lämpligt var, för starka drycker. Hans porträtt återfinnes i närmast föregående hembygdshäfte.

Steinecks efterträdare vid Fleminges skola blev A. J. Åsenius, som innehade tjänsten till sin död 1897. Hans vikarie under senare tider, fröken Signe Melander, blev då vald till ordinarie.

Sällsamt mellanspel.

Disciplinfrågan torde alltid ha varit aktuell. Aga eller icke aga, stränghet eller mildhet? Förr i tiden övervägde väl strängheten, och agan var icke sällsynt. Då och då opponerade sig föräldrarna mot lärarnas förmenta hårdhet. Men en gång — det var år 1886 — blev det en stor, samlad aktion mot de båda lärarna vid bruksskolan. Med stort nit och stort utförlighet tog skolrådet upp saken. Detta ypperliga protokoll av prostén Julin (som en gång lär ha yttrat: "Skolrådet, det är jag det") torde förtjäna ett återgivande, allrahelst som man där tycker sig möta något typiskt julinskt, en fläkt och en ton från den något strame mångårige skolordföranden. Så här skriver han:

"Med anledning av de från Boxholms Bruk till ordf. framställda klagomål över föregiven sträng behandling av barnen å skollärarnas sida, och sedan av ordf. enskilt hållna tvenne möten icke lett till önskat resultat, hade skolrådet i dag sammanträtt för att taga detta ärende i övervägande. Härvid voro i och för meddelande av upplysningar tillkallade de personer, som förut uppgivits såsom de där blivit å ett vid Boxholms järnvägsstation hållet möte utsedda att taga samma sak om händer och till vederbörande anmäla missnöjet med skollärarnas sätt att behandla barnen. Dessa hade nu, jämte skolans tvenne lärare, infunnit sig till ett antal av 21.

Först föredrogs frågan rörande tillkomsten av den klagoskrift som blivit till ordf. ingiven och som var undertecknad av icke mindre än 84 personer. Enär alla dessas namn voro skrivna med samma stil, hade man misstänkt, att något svek härvid var begånget, vilket ock under föregående sammanträden blivit bekräftat, alldenstund flera då närvarande nekade till sina namnunderskrifter. Nu vitsordades, vad förut blivit antytt, att namnen hade tillkommit på det sätt, att, sedan vid förutnämnda möte de närvarande blivit med eget begivande såsom mötesdeltagare anteck-

nade, alla dessas namn — jämte fleras som enskilt förmåddes biträda missnöjesanförandet — sedermera tecknades under klagoskriften. De utsedda hade handlat på god tro, att alla mötesdeltagarna också skulle biträda vad i meranämnda skrift anfördes, eller — såsom ock en av de närvarande yttrade — namnen hade tecknats till följd av okunnighet om det vilseledande härutinnan.

Därefter framställdes frågan angående skrivelsens innehåll. Härvid uppträdde flera av de närvarande och anförde som bevis på lärarnas överdrivna stränghet, att några barn blivit så hårt agade, att de måst inta sängen och att synbara märken på deras kropp efter agan iakttagits, varjämte den önskan framlades, att barnen måtte av lärarna åtnjuta en mildare behandling än som hittills ägt rum. En av talarna yttrade, att all kroppsaga borde från skolan bannlysas, och en annan, som icke biträdde denna mening, att barnets föräldrar borde vid agas utdelande tillkallas.

Sammanträdet, som öppnades med bön, avslutades med bön och Välsignelsen.

1. Härefter sammanträdde skolrådet enskilt för att avgiva yttrande över vad i nyss nämnda sammanträde blivit förhandlat. Och ville skolrådet med avseende å den första frågan uttala sitt allvarliga ogillande av det sätt, varpå kommitterade hade utfört det dem givna uppdraget. Skolrådet ansåg sig t. o. m. hava full befogenhet att lagligen beivra dylikt oskick att utan uppdrag teckna andras namn under skrivelse, ställd till myndighet; men enär detsamma skett dels på grund av god tro och dels av okunnighet, så ville skolrådet därifrån avstå under förhoppning att dylikt tilltag för framtiden ej må äga rum.

2. Vad åter själva klagomålet vidkommer, så får skolrådet först erinra om den rätt, som enligt gällande skolstadga läraren äger att tilldela lärjunge, som felar i sina åligganden, "lindrigare eller strängare bestraffning i mån av förseelsens beskaffenhet". Att nu ett barn, som vid upprepade tillfällen av vårdslöshet, försummelse, olydnad m. m. dylikt erhåller en aga, som lämnar märke efter sig, det kan i och för sig icke utgöra skäl till klander. Har agan åter den följd, att barn som varit föremål för densamma, måst intaga sängen, då kan det ju synas som hade agan varit för sträng. Skolrådet anser sig i detta fall — enär läkarens yttrande i frågan vid de särskilda tillfällena ej blivit

*Bruksskolan, byggd 1877. Fotot togs 1904. T. v. folkskollärarna
Anders Knutsson och Hugo Stenström.*

inhämtat — ej kunna uttala något bestämt omdöme därom vare sig i ena eller andra avseendet. Men däremot vill skolrådet på det bestämdaste uttala sig emot den slapphet och tuktlöshet som vid barnens uppfostran i många hem gör sig gällande, vilket understundom går så långt, att man av grundsats ej näpser barnen för deras odygder och vanarter. Under sådana förhållanden är det lätt förklarligt, om strängheten i skolan blir större än den behövde vara, om föräldrarna bättre vårdade sin plikt att i kärlek och rättfärdighet värna om sina barn eller, såsom Skriften bjuder, uppföda dem i tukt och Herrens förmaning.

3. Likaledes ville skolrådet erinra de föräldrar och målsmän, som anse sig hava fog till anmärkning mot lärarna med avseende på deras behandling av barnen, att icke — såsom dock flera gånger ägt rum — löpa till lärarna och överfalla dem med otidigheter, utan anmäla saken till närmast boende skolrådsledamot eller ock till skolrådets ordf.

4. Med anledning av vad här nu blivit anført, kunde det synas, som om skolrådet förordade en i allmänhet överdrivet sträng skoltukt. Så är dock ej förhållandet. Skolrådet, som sin plikt likmätigt måste tillse att ordning och skick inom skolan upprätthålles, vanarter stävjas och goda seder befrämjas, önskar intet högre i detta avseende, än att sådant kunde åvägabringas utan kroppslig aga. Men då tillsägelse och förmaning ej hava åsyftad verkan, återstår intet annat rätt verksamt medel för att vinna ändamålet, än tuktan. Dock får skolrådet härvid erinra och lägga skollärarna på hjärtat, att de i all sin färd med barnen må vinnlägga sig om att förena kärlek och mildhet med allvar eller — efter Luthers råd — alltid låta äpplet ligga bredvid riset, så att det för skolans trevnad så nödvändiga bandet av ömsesidig tillgivenhet och förtroende må, vad på dem ankommer, mellan hemmet och skolan tillknytas och befastas.

5. Framställningen att tillkalla föräldrarna vid agas utdelande ansåg skolrådet sig ej kunna bifalla. Vid bestraffning av svårare förseelser bör skolrådsledamot tillkallas."

Med som vanligt många svängar över och under sin namnteckning har J. Th. Julin underskrift detta aktstycke tillsammans med M. Landström och G. Andersson samt W. Wettergren och Th. Hällberg.

Det må nu som en tidsbild få tala för sig självt.

Den nya bruksskolan.

Vid tiden för Steinecks avgång restes ett nytt, större skolhus i Boxholm. Flemingeskolan hade på grund av folkökning och ständigt större barnantal blivit otillräcklig att ensam ta emot alla skolbarn, och inte minst besvärligt tycks det ha varit för småskolan och dess lokaler. Så uppfördes nu på Bredgårds ägor en skola, som med rätta kunde kallas "Bruksskola". Den var närmast avsedd för "bolagets underhavandes vid bruket och därunder brukade gårdars barn inom Ekeby och Åsbo". En stor del av samhället tillhörde ju Åsbo. Detta var en verklig bruksskola också så till vida som Boxholms AB stod för byggkostnaden. Bolaget åtog sig att bygga, inreda, förse med materialier och underhålla denna skola samt kostnadsfritt lämna bostad åt lärarna där, allt på egen bekostnad. Till lärare vid denna ståtliga skola

Carl Fredrik Blomstrand, 1841—1906.

(än i dag vacker, fastän den övergivits som egentlig skola och nu kallas "Gamla skolan") valdes 1877 C. F. Blomstrand. Han var under sin lärartid även Ev. Fosterlandsstiftelsens reseombud och en gärna hörd predikant. År 1892 var han ledig för fortsatta studier, befriades från akademiska examina och prästvigdes 1893. Han blev komminister 1895 i Åsbo och avled 1906. Han efterträdare vid bruksskolan blev Anders Knutsson. Snart nog tillkom vid denna skola ännu en folkskollärartjänst, vars innehavare skulle handhava Åsbo-barnen och som avlönades av Åsbo.

Vi ha sett en väldig förändring och utveckling av skolan i Ekeby under föga mer än 50 år. Om man jämför den tid, då Steineck som ensam lärare drog omkring i de olika rotarna och med korta "terminer" men långa mellanrum höll skola i tillfälliga lokaler, med förhållandena vid sekelskiftet, kan man inte undgå att se och förvåna sig över skillnaden. Mot den ensamme Steineck kunde nu ställas 5 folkskollärare och 4 småskollärarinnor. Och fanns det från början ingen verklig skollokal, kunde man nu peka på 4 skolhus: Fleminge skola, Kyrkskolan, Kröcklekulla skola och Bruksskolan.

Församlingens folkmängd, som 1850 var 2402, uppgick år 1900 till 3384.

Är det inte ändå så, att vår tanke med både tacksamhet och respekt främst vill gå till pionjärerna, de första som styrde och ställde med och i skolan? Hur som helst, denna skolhistoria har avsett att med tonvikt på de första årtiondena efter 1842 föra skildringen fram till slutet av 1800-talet. Det kan därför nu vara dags att sätta punkt. Visserligen återstår en del att säga om åren närmast sekelskiftet, men skildringen har blivit lång nog, och något skall väl sparas åt den, som vid annat tillfälle fortsätter nedskrivandet av Ekeby intressanta skolhistoria!

Nils Johansson.